

รัฐกับมุสลิม

ใน ซาอุดีอาระเบีย

*The State and Muslims
in Saudi Arabia*

ESPRIT

ESPRIT
collection

ศราวุณี อารีย์

เขียน

สุรชาติ บำรุงสุข

บรรณาธิการ

โครงการความมั่นคงศึกษา
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

โครงการความมั่นคงศึกษา (Security Studies Project)

การเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงระหว่างประเทศนับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเย็น ได้นำพาประเด็นปัญหาความมั่นคงใหม่เข้ามาทดแทนต่อปัญหาความมั่นคงเดิม ทั้งยังทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อมิติของปัญหาความมั่นคงภายในของรัฐด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดเหตุการณ์ก่อการร้าย 9/11 ทำให้เกิดความสูญเสียขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน และสงครามต่อต้านการก่อการร้ายก็ได้ขยายไปสู่ส่วนต่างๆ ของโลก อันส่งผลให้เวียนโลกก้าวเข้าสู่ยุคของสงครามก่อการร้ายอย่างเห็นได้ชัด ในสภาพเช่นนี้ การแสวงหาองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงทั้งในระดับระหว่างประเทศ และในระดับในประเทศ จึงเป็นประเด็นที่มีความจำเป็นอย่างมาก

ดังนั้นเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการค้นคว้าวิจัยด้านความมั่นคงขึ้น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จึงได้สนับสนุนให้มีการจัดตั้ง “โครงการความมั่นคงศึกษา” โดยใน ช่วงแรก (Phase I) ได้จัดขึ้นในรูปของการวิจัย ภายใต้ชื่อ “โครงการปัญหาความมั่นคงใหม่” และเริ่มการวิจัยในเรื่องของการก่อการร้ายเป็นหัวข้อหลัก หลังจากการวิจัย Phase I ได้สิ้นสุดลง พร้อมกับ การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานบางส่วนออกในรูปของจุลสาร (จุลสารความมั่นคงศึกษา) ก็ได้มีแนวคิดที่จะขยายโครงการวิจัยด้านความมั่นคงให้ครอบคลุมการศึกษาด้านความมั่นคงใน รูปแบบอื่นๆ ด้วย อันจะเป็นจุดที่นำไปสู่การจัดตั้ง Think Tank ด้านความมั่นคงให้เกิดขึ้นใน สังคมไทย ผลจากการนี้ จึงนำไปสู่การจัดตั้ง “โครงการความมั่นคงศึกษา” ขึ้นโดยได้จัดแบ่งงานของ โครงการออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่

- 1) การวิจัย (Research) เป็นโครงการวิจัยระยะสั้น ที่เน้นถึงปัญหาความมั่นคงใหม่ที่ ประเทศไทยต้องเผชิญในอนาคต โดยในเบื้องต้นจะเน้นในเรื่องของการก่อการร้าย
- 2) การเสวนาทางวิชาการ (Forum) โครงการเสวนาด้านความมั่นคง (Security Forum) เป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างนักวิจัยและผู้ปฏิบัติในประเด็นปัญหา ความมั่นคงที่เป็นหัวข้อสำคัญสำหรับประเทศไทย
- 3) เอกสารวิชาการ (Monograph) จุลสารความมั่นคงศึกษา เป็นการรวบรวมผลการ ศึกษาวิจัยจากการวิจัย (ข้อ 1) หรือจากการเสวนา (ข้อ 2) ออกสู่สาธารณะ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ด้านความมั่นคงให้แก่ทั้งผู้มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ผู้ปฏิบัติ และสังคมโดยรวม

โครงการทั้งหมดนี้ ได้รับความสนับสนุนด้านงบประมาณจาก สกว. และมี รศ. ดร. สุรชาติ บำรุงสุข เป็นหัวหน้าโครงการ

จุดสารความมั่นคงศึกษา

มีนาคม 2551

ฉบับที่ 36

รัฐกับมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย

The State and Muslims in Saudi Arabia

ศราวดี อารีย์

เขียน

สุรชาติ บำรุงสุข

บรรณาธิการ

โครงการความมั่นคงศึกษา
ด้วยความสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

จุดสารความมั่นคงศึกษา ฉบับที่ 36

รัฐกับมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย

ผู้เขียน ศราวุฒิ อารีย์

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง มีนาคม 2551

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

การพิมพ์ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เจ้าของ โครงการความมั่นคงศึกษา
ผู้ ปณ. 2030 ปณฝ. จุฬาลงกรณ์
กรุงเทพฯ 10332
E-mail : newsecproject@yahoo.com
โทรศัพท์และโทรสาร 0-2218-7284

บรรณาธิการ รศ. ดร. สุรชาติ บำรุงสุข
ผู้ช่วยบรรณาธิการ นาง ธนา ยศตระกูล
ประจำกองบรรณาธิการ นางสาว พรรณิศา ศรีหิรัญ
ที่ปรึกษา พลโท วุฒินันท์ ลีลายุทธ
พลเรือตรี อมรเทพ ณ บางช้าง
พลตรี ภราดร พัฒนถาบุตร
พิมพ์ที่ บริษัท สแควร์ ปริ้นซ์ 93 จำกัด
59,59/1,59/2 ซ.ปทุมวิภา 30 ถ.สุขุมวิท 101
แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพฯ 10260
โทร. 0-2743-8045-9 แฟกซ์. 0-2332-5058

สารบัญ

Contents

รัฐกับมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย

The State and Muslims in Saudi Arabia

คำนำ

Introduction

iii

รัฐกับสังคมมุสลิมในซาอุดีอาระเบีย

The State and Muslims in Saudi Arabia

ศราวูตี อารีย์

Srawut Aree

1

คำนำ

หลังจากชุดวิจัยแรกของโครงการความมั่นคงศึกษาในเรื่องของการก่อการร้ายได้สิ้นสุดลง ก็ได้มีการพูดคุยกันในหมู่นักวิจัยว่า อะไรคือประเด็นปัญหาสำคัญของการวิจัยที่เป็นผลพวงจากการดำเนินการในช่วงแรกที่เราควรจะศึกษากันกว่าต่อ

ประเด็นสำคัญที่พวกเรามองเห็นร่วมกันว่าน่าจะเป็นหัวข้อของการวิจัยในช่วงที่สองของโครงการฯ ได้แก่ การบริหารจัดการของรัฐในความสัมพันธ์กับสังคมมุสลิมภายในประเทศของตน หรือในอีกด้านหนึ่งของปัญหาก็คือ รัฐดำเนินการในปัญหาความขัดแย้งกับสังคมมุสลิมภายในของตนอย่างไร

ในการประชุมเพื่อกำหนดหัวข้อการวิจัยนั้น เราได้คัดเลือกตัวแบบจาก 2 ภูมิภาคคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และตะวันออกกลาง โดยได้เลือกเอา 4 ประเทศเป็นกรณีศึกษา ได้แก่ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ซาอุดีอาระเบีย และอิหร่าน

ดังจะเห็นได้ว่า ประเทศทั้ง 4 มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับสังคมมุสลิมดำรงอยู่ในลักษณะที่อาจจะแตกต่างกันออกไปตามเงื่อนไขทางการเมืองและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ แม้ใน 3 กรณีคือ อินโดนีเซีย ซาอุดีอาระเบีย และอิหร่าน จะเป็นประเทศที่มีรัฐบาลเป็นมุสลิมเองก็ตาม

ประเด็นปัญหาเช่นนี้ทำให้โครงการฯ ให้ความสนใจถึงสภาพปัญหาและวิธีการที่รัฐบาลในแต่ละประเทศดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว แม้ในกรณีของฟิลิปปินส์จะมีรัฐบาลที่เป็นชาวคริสต์ซึ่งแตกต่างออกไปจากคุณลักษณะของรัฐบาลใน 3 กรณีศึกษาข้างต้นก็ตาม

การค้นคว้าวิจัยในประเด็นปัญหาเช่นนี้ก็เพื่ออย่างน้อยเป็นการแสวงหา “บทเรียน” และสร้างเป็นข้อพิจารณาสำหรับสังคมไทย ซึ่งในวันนี้ต้องเผชิญกับปัญหาการก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศ อันเป็นพื้นที่สำคัญที่เป็นที่อยู่อาศัยของประชากรที่เป็นชาวมุสลิม

ดังนั้นโครงการฯ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการศึกษาในระยะที่ 2 ของการวิจัยนี้ จะมีส่วนช่วยให้เกิดข้อคิดในการแก้ไขปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวได้บ้างไม่มากก็น้อย อันจะทำให้มีส่วนช่วยโดยตรงต่อการช่วยรักษาชีวิตของผู้คนทุกฝ่าย ตลอดจนรวมถึงข้าราชการของรัฐได้บ้าง และที่สำคัญก็คือ หากเราสามารถแก้ไข

ปัญหาความขัดแย้งครั้งนี้ได้สำเร็จจริง ก็อาจจะก่อให้เกิดผลอย่างสำคัญระหว่างศาสนิกต่างความเชื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขในอนาคต มีฉะนั้นแล้วสังคมไทยอาจจะกลายเป็น “ห้วข้อข่าว” โดยเป็นหนึ่งในพื้นที่ของความขัดแย้งในโลกร่วมสมัย ที่มีศาสนาเป็นแรงขับเคลื่อนได้ไม่ยากนัก

สำหรับการนำเสนอในจุดสารเล่มนี้ เป็นการวิจัยของ ดร. ศราวุฒิ อารีย์ ที่จะศึกษาจากกรณีของชาอูคีอาระเบีย ซึ่งเป็นหนึ่งในสังคมมุสลิมที่สำคัญของภูมิภาคตะวันออกกลางและของโลกด้วย อย่างน้อยที่สุดก็หวังว่าการศึกษาปัญหาในกรณีของชาอูคีอาระเบียนี้จะช่วยให้เราสามารถเทียบเคียงกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านเราได้ด้วย

โครงการความมั่นคงศึกษา

มีนาคม 2551

รัฐกับสังคมในซาอุดีอาระเบีย

State and Society in Saudi Arabia

บทนำ

ซาอุดีอาระเบียเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่ 4 ใน 5 ส่วนของพื้นที่ทั้งหมดของแหลมอาระเบีย อันเป็นถิ่นกำเนิดของชนชาติอาหรับ ทิศตะวันตกของประเทศมีพรมแดนจรดทะเลแดง (Red Sea) และทิศตะวันออกจรดอ่าวเปอร์เซีย หรือบางคนเรียกว่า “อ่าวอาหรับ” (Arabian Gulf) ประชากรทั้งหมด 23 ล้านคนของประเทศนับถือศาสนาอิสลาม โดยร้อยละ 90 เป็นมุสลิมซุนนีย์ และที่เหลือเป็นมุสลิมชีอะฮ์ ดินแดนอาระเบียแห่งนี้เป็นที่ตั้งของเมืองอันประเสริฐของชาวมุสลิมทั่วโลกถึง 2 แห่ง นั่นคือนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์

ในยุคก่อนสมัยใหม่ประชากรของแหลมอาระเบียส่วนใหญ่เป็นพวกอาหรับเร่รอน (desert nomads) หรือที่มักเรียกกันว่าพวก “เบดูอิน” (Bedoin) และอีกพวกหนึ่งคือชาวพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านเล็ก ๆ กลางทะเลทรายที่มีภูมิอากาศรุนแรงและภูมิประเทศที่ทุรกันดาร ความเป็นอยู่ของพวกเบดูอินนั้น กระโจมหรือกระโจม (Tent) หลังหนึ่ง หมายถึงครอบครัวหนึ่ง หลาย ๆ ครอบครัวจะปลูกกระโจมอยู่กันเป็นกลุ่มเรียกว่าตระกูล (Clan) ตระกูลหนึ่งจะอยู่กันกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะมีสายเลือดเดียวกัน ก็จะมีบรรพบุรุษเดียวกันหรืออาจจะเป็นพี่น้องเครือญาติกัน

ตระกูลหนึ่ง ๆ จะมีหัวหน้าที่เรียกว่า “ชัยค์” (Sheikh) ซึ่งได้รับเลือกโดยตรงจากสมาชิกของตระกูล ชัยค์มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของสมาชิกในตระกูลของตน รวมทั้งแก้ปัญหาและตัดสินคดีความเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นในตระกูล ซึ่งหากเป็นเรื่องสำคัญ ๆ จะต้องนำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมของเผ่า (Tribal Council) ซึ่งประกอบด้วยชัยค์จากตระกูลต่าง ๆ และหัวหน้าเผ่า การตัดสินใจในที่ประชุมของเผ่าถือเป็นข้อบังคับที่ทุกคนจะต้องทำตาม

โดยทั่วไป พวกเบดูอินเป็นผู้ที่มีทักษะเป็นประชาธิปไตยโดยกำเนิด (born democracy) หัวหน้าตระกูลหรือชัยค์มีฐานะเป็นเพียงหัวหน้าเช่นเดียวกับหัวหน้าเผ่าเมื่อมีปัญหาโต้แย้ง ชาวเบดูอินจะได้แย้งหัวหน้าของตนในฐานะที่เท่าเทียมกันและไม่เคย

ลั่งเลที่จะใช้กำลังต่อสู้เป็นหัวหน้าหากเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องทำเช่นนั้น คำว่ากษัตริย์ (Malik) เป็นคำที่ชาวเบดูอินรู้จักว่าเป็นตำแหน่งที่เรียกกันในต่างประเทศเท่านั้น อำนาจเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ (Divine right) เป็นเรื่องที่ชาวเบดูอินไม่ได้ให้ความเชื่อถือเลยแม้แต่น้อย

เผ่าของพวกเบดูอินมีอยู่มากมายในอาระเบีย ต่างเผ่าต่างถือเอาผลประโยชน์ของเผ่าตนเป็นสำคัญ ในการรบนั้น แต่ละเผ่าจะมีธงประจำเผ่าของตน มีเสียงโห่ร้องเพื่อแสดงความพร้อมเพรียง มีวีรบุรุษและประวัติศาสตร์ของเผ่า ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความรู้สึกทางชาตินิยมของชาวเบดูอินอาหรับในยุคก่อนนั้น จำกัดอยู่ที่เผ่าของตนเท่านั้น และเนื่องจากต่างเผ่าต่างถือเอาผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ จึงมีการแย่งชิงผลประโยชน์กันอยู่เสมอระหว่างเผ่าต่างๆ การปล้นสะดมกันถือเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เรียกกันว่า “ฆาซว” (Ghazw) ชาวเบดูอินถือว่าการปล้นสะดมเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีพนอกเหนือไปจากการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นอาชีพหลัก ดังมีคำโคลงโบราณหนึ่งของอาหรับ แปลได้ความว่า “เป็นหน้าที่ของเราในการปล้นสะดมศัตรู หรือมิเช่นนั้นก็ปล้นสะดมเพื่อนบ้าน หรือแม้แต่พี่น้องของเราเอง ในกรณีที่ไม่มีผู้อื่นให้เราปล้นสะดมได้”

ครั้นเมื่ออิสลามเกิดขึ้นในดินแดนอาระเบียเมื่อตอนต้นของคริสต์วรรษที่ 7 ศาสนาอิสลามจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เปลี่ยนวิถีชีวิตและลักษณะนิสัยของชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้ จนทำให้ชาวอาหรับกลายเป็นมุสลิมผู้ศรัทธาที่เคร่งครัดต่อหลักการทางศาสนาจนถึงปัจจุบัน แนวความคิดทางศาสนาที่เป็นมาตรฐานของชาอูตีอาระเบีย คือแนวความคิดที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ลัทธิวะฮาบี” (Wahhabism) กำเนิดของแนวคิดทางศาสนานี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการกำเนิดของรัฐชาอูตีอาระเบียอย่างแยกออกจากกันในการศึกษานี้ไม่ได้

1. กำเนิดรัฐชาอูตีอาระเบีย: ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 สถาบัน

เรื่องราวของชาอูตีอาระเบียกับแนวคิดรากฐานนิยมอิสลาม (Islamic Fundamentalism) เริ่มต้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1744 เมื่อมีการร่วมเป็นพันธมิตรกันระหว่างเจ้าเมืองท้องถิ่นคนหนึ่งชื่อว่า มุฮัมมัด อิบน์ สะอูด (Muhammad ibn Saud) แห่งเมืองอัด-ดิรียะฮฺ (Diriyah) ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งในแคว้นนัจด์ (Najd) กับนักปฏิรูปศาสนาคนหนึ่งชื่อ มุฮัมมัด อิบน์ अबดุลวะฮาบ (Muhammad ibn Abd al-

Wahhab)

มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮาบ คอยพรีาสอนผู้คนให้หันกลับไปสู่หลักการพื้นฐานที่บริสุทธิ์ถูกต้องของอิสลาม ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ท่านศาสนทูตมุฮัมมัดและมิตรสหายของท่านเคยปฏิบัติเป็นแบบอย่างเอาไว้พร้อมทั้งต่อต้านอุตริกรรมที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ในพิธีกรรมและการปฏิบัติต่างๆ ทางศาสนาที่แทรกซึมเข้ามาตลอดช่วงเวลาที่อิสลามขยายตัวออกไปทั่วโลก

ในความพยายามดังกล่าว จึงทำให้วะฮาบและสานุศิษย์ของเขามองตัวเองว่าเป็นเสมือน “กลุ่มผู้ยึดมั่นในเอกภาพของพระเจ้า” (Unitarians) หรือ มูวะฮิดูน ซึ่งเป็นคำที่พวกเขาใช้เรียกแนวคิดอิสลามของตัวเอง กล่าวคือ กลุ่มของวะฮาบคือกลุ่มที่เชื่อมั่นในความเป็น “เอกภาพของพระเจ้า” (Unity of God) ซึ่งหมายถึง ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระเจ้า และผู้คนจะต้องทำการเคารพภักดีและขอความช่วยเหลือโดยตรงจากพระเจ้าองค์เดียวเท่านั้น

การยืนหยัดเช่นนี้ ทำให้กลุ่มวะฮาบีย์ไม่ยอมรับต่อพิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างที่ไม่มีในหลักคำสอนของอิสลาม เช่น การไปขอพรและขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าโดยใช้หลุมฝังศพของนักบุญเป็นสื่อกลาง เป็นต้น สำหรับกลุ่มวะฮาบีย์แล้ว การปฏิบัติในลักษณะนี้ถือเป็นการละเมิดความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวของอิสลาม และผู้ที่ปฏิบัติเช่นนั้นถือเป็นพวกนอกรีต ในช่วงคริสตวรรษที่ 18 และ 19 จึงเป็นเวลาที่กลุ่มวะฮาบีย์ใช้ความพยายามในการลบล้างอุตริกรรมทางศาสนา โดยพวกเขาเชื่อว่ามีคามชอบธรรม เพราะต้องการฟื้นฟูสัจธรรมที่แท้จริงของอิสลาม

ความเป็นพันธมิตรกันระหว่างกลุ่มวะฮาบีย์กับตระกูลสะอูดยิ่งเน้นเพิ่มขึ้นเมื่อมีการแต่งงานกันระหว่าง 2 ตระกูล ผู้ปกครองของตระกูลสะอูดยอมรับการตีความทางศาสนาของกลุ่มวะฮาบีย์ โดยนำมาใช้เป็นพื้นฐานการดำเนินกิจการของรัฐ ในขณะที่นักปฏิรูปศาสนาสายวะฮาบีย์ก็ให้การยอมรับคนของตระกูลสะอูดในฐานะผู้ปกครองทางการเมืองที่ต้องอิงศาสนาแม้ว่าเส้นทางการครองอำนาจของตระกูลสะอูดจะต้องเผชิญกับภาวะขึ้น ๆ ลง ๆ ไม่มีความแน่นอน บางครั้งต้องเสียดำนาจให้แก่ตระกูลอื่น บางครั้งก็สามารถกู้สถานภาพเดิมกลับมาได้ตลอดช่วงเวลาเกือบ 250 ปี แต่การเชื่อมโยงกันระหว่างผู้ปกครองของตระกูลสะอูดกับแนวคิดอิสลามบริสุทธิ์ของวะฮาบีย์

ก็ยังคงอยู่เรื่อยมาไม่ขาดตอน

ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันอิสลามกับอำนาจทางการเมืองในซาอุดีอาระเบีย เป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดกันมากชนิดที่ไม่สามารถแยกสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ออกจากกันได้ กษัตริย์ อับดุล อะซีซ อัล-สะอูด (Ibn Saud) บิดาผู้ก่อตั้งซาอุดีอาระเบีย สมัยใหม่ มักพึ่งพิงบรรดาอุลาม่า (Ulama) หรือ นักการศาสนาในการขอคำปรึกษา และขอความชอบธรรมในการบริหารจัดการกิจการของรัฐ นอกจากนี้ อิบน์ สะอูด ยัง ใช้อุดมการณ์อิสลามของวะฮาบีในการจัดตั้งนิคมและกองกำลังทหารที่มีประสิทธิภาพขึ้น เรียกว่า กลุ่มอิกวาน หรือ กลุ่มภราดรภาพ (Brotherhood)^๑ เพื่อที่จะขยายพื้นที่การปกครองของตนเอง

1.1. รัฐกับสถาบันศาสนาในซาอุดีอาระเบียยุคใหม่

ประเทศซาอุดีอาระเบียในยุคสมัยใหม่ ก่อกำเนิดขึ้นจากการที่กษัตริย์ อับดุล-อะซีซ อิบน์ สะอูด (ปี ค.ศ. 1925-1953) ยึดอำนาจเมืองริยาดคืนกลับมาจาก ตระกูลรอซิด นับจากนั้นเป็นต้นมา อิบน์ สะอูดจึงพยายามรวบรวมและขยายการปกครองของตน เริ่มจากการรื้อฟื้นอิสลามสายวะฮาบีให้เป็นอุดมการณ์ของรัฐ พร้อมกันนั้น ก็ได้จัดตั้งกลุ่มขบวนการที่มีลักษณะกึ่งการเมือง-กึ่งศาสนาขึ้นมา เรียกว่ากลุ่ม อิกวาน (Ikhwan) ในขณะที่นักการศาสนาสายวะฮาบีก็มีหน้าที่คอยวินิจฉัยด้วย หลักการทางศาสนา (Fatwa) ในเชิงให้ความชอบธรรมค่อนโยนบายและการดำเนินการของรัฐ แต่การจัดตั้งนิคมอิกวานขึ้นนั้น รัฐมีเป้าหมายอยู่ 2 ประการ คือ 1. เพื่อเป็นกองกำลังรบทางทหาร 2. เพื่อที่จะลดความรู้สึกแบบเผ่าพันธุ์นิยมของพวกเบดูอินลง

เป้าหมายของการก่อตั้งกลุ่มอิกวานทั้ง 2 ดังกล่าว สอดคล้องกับความจำเป็นเร่งด่วนของอิบน์ สะอูด คือ พระองค์ต้องการให้มีกองกำลังพร้อมรบที่เป็นการระดมพลของพวกอาหรับเบดูอิน (แห่งเมืองนัจด์) และต้องการให้พวกเบดูอินเหล่านี้ ใช้ความจงรักภักดี ความกล้าหาญ และการอุทิศตนของพวกเขาเพื่อประโยชน์ในการสร้างเสถียรภาพแก่ประเทศชาติ หรือให้การคุ้มครองประชากรชาวเมืองแห่งอิญาซ

หลังจากที่ได้จัดตั้งนิคมอิกวานขึ้นแล้ว อิบน์ สะอูด จึงได้สอดใส่จิตวิญญาณของการเป็นนักรบในหมู่ชาวอาหรับเบดูอิน ในขณะเดียวกันพระองค์ก็จัดส่งนักการศาสนาไปยังนิคมของพวกอิกวานและตามชนเผ่าเบดูอินต่างๆ เพื่อเผยแพร่ศาสนาที่มีแนวทาง

เที่ยงตรงให้แก่บรรดาผู้นำชนเผ่า และผู้นำของพวกเขาอีกวาน นอกจากนี้ นักการศาสนาบางคนยังมีหน้าที่ปลูกฝังจิตสำนึกในด้านการรบเพื่อศาสนาเพื่อรับใช้แผ่นดินชาอูดีอาระเบียอีกด้วย ผลจากนโยบายดังกล่าว ทำให้นิกมอิกวานเปลี่ยนการสวมมิกคัตจากที่เคยมีต่อเผ่าชนไปเป็นสถาบันศาสนา และจากฐานรากนี้เองที่นิกมอิกวานถูกใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมชนเผ่าเบดูอินต่างๆ ในชาอูดีอาระเบียอีกด้วย

ความจริง นิกมอิกวานเป็นนิกมของชนเผ่าเบดูอิน ที่ทางภาครัฐพยายามเปลี่ยนอาชีพและวิถีชีวิต จากเดิมที่เคยเป็นชนเผ่าเร่ร่อนมีอาชีพเลี้ยงสัตว์ หลังจากที่รัฐตั้งนิกมขึ้น จึงมีการส่งเสริมให้พวกเบดูอินอาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง และทำอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งพวกนี้ทั้งหมดจะยอมรับอิบนุ สะอูด ในฐานะผู้นำที่ได้รับความชอบธรรมตามหลักการศาสนา

นิกมอิกวานแห่งแรกถูกสร้างขึ้นในเดือนธันวาคม 1912 อยู่ในหมู่บ้านเล็กๆ เรียกว่า “Artawiya” ต่อมาจำนวนของนิกมได้เพิ่มขึ้นเป็น 222 แห่ง ในปี 1926 จากนิกมทั้งหมดเหล่านี้ อิบนุ สะอูด สามารถเกณฑ์นายทหารที่มีความแข็งแกร่งได้ถึง 150,000 นาย การปลูกฝังจิตสำนึกว่าอิสลามสาอะฮาบีเป็นเพียงหนทางที่เที่ยงตรงที่มุสลิมทุกคนจะต้องทำตาม ทำให้กลุ่มอิกวานมีความศรัทธาอย่างแรงกล้า จนสามารถรบชนะในทุกๆ สมรภูมিরหว่างปี 1914 ถึง 1927 ทั่วยุทธที่สุดในปี 1928 อิกวานจึงบุกเข้าไปยึดนครมักกะฮ์ได้ และยึดอำนาจมาจาก ชารีฟ ฮุสเซน แห่งมักกะฮ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่ขนานนามกลุ่มอิกวานว่าเป็น “ประชาคมการเมืองในเสื้อคลุมของศาสนา”

ในขณะเดียวกัน นักการศาสนา หรือ อุลามาก็คอยชี้แนะให้อิกวานต่อสู้กับพวกนอกศาสนา หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ นักการศาสนาจะคอยให้ความชอบธรรมทางอุดมการณ์แก่กลุ่มอิกวาน เพื่อรองรับนโยบายขยายดินแดนการปกครองของอิบนุ สะอูด

เมื่อสามารถพิชิตฮิญาซและมักกะฮ์ ได้ ขอบเขตดินแดนของประเทศจึงถูกก่อรูปขึ้นก่อนข้างสมบูรณ์ อิบนุ สะอูด จึงไม่ต้องการกลุ่มอิกวานในรูปลักษณะที่เป็นกองกำลังรบอีกต่อไป ในทางกลับกัน อิบนุ สะอูด กลับมองว่าความศรัทธาทางศาสนาอย่างแรงกล้าของพวกอิกวาน เป็นปัจจัยคุกคามที่อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อระบอบการปกครองของพระองค์เอง ฉะนั้น ความปรารถนาของอิบนุ สะอูด ช่วงนี้ ก็ต้องการลดความรู้สึกสุดโต่งของกลุ่มอิกวาน เหมือนนโยบายของรัฐเป็นเช่นนี้ นักการศาสนาจึงจำใจ

ต้องเรียกผู้นำกลุ่มอิกวานมาสอนสั่งกันอีกครั้ง โดยที่นักการศาสนาพยายามผลักดันแนวคิดที่ว่า อิสลามเป็นศาสนาที่นิยมทางสายกลาง (al Islam din wassat) และอิสลามก็ไม่ได้ปฏิเสธความสะอาดสบายทางวัตถุ และความร่ำรวยมั่งคั่ง⁶

หากพิจารณาจากนโยบายดังกล่าว อาจมีนัยยะที่ส่งตรงไปให้กับอิกวาน 2 ประการด้วยกัน คือ 1) ทางฝ่ายรัฐคาดหวังให้อิกวานลดความสุดโต่งในแนวคิดเรื่องศาสนาของตัวเองลง 2) รัฐคาดหวังให้อิกวานอุทิศทั้งเวลา และทรัพยากรที่มีอยู่ไปในการทำเกษตรกรรม และแสวงหาความมั่งคั่งให้แก่ตนเองและประเทศชาติ

อย่างไรก็ตาม กลุ่มอิกวานปฏิเสธการตีความทางศาสนาในลักษณะสายกลางตามคำอธิบายของนักการศาสนาจากส่วนกลาง ในทางตรงข้าม พวกเขากลับรู้สึกว้าบวบของตนเองนั้น เป็นเสมือนผู้ปกป้องอิสลามแนวอะฮ์ลิซุนนะฮ์อย่างแท้จริง และการสู้รบกับพวกนอกศาสนาก็ยังคงเป็นเป้าหมายหลักของกลุ่มอิกวาน พวกเขามองความสัมพันธ์ระหว่างอิบну สะอูด กับจักรวรรดิอังกฤษว่าเป็นสัญญาณแห่งความอ่อนแอของสถาบันผู้ปกครองและเป็นความหย่อนยานหละหลวมของความศรัทธาทางศาสนา

ในการประชุมครั้งแรกของกลุ่มอิกวานที่เมือง Artawiyya เมื่อปี 1928 พวกเขาประณามกษัตริย์ที่ส่งเจ้าชายสะอูดไปยังอียิปต์และส่งเจ้าชายไฟซอลไปอังกฤษ เพื่อเรียนรู้สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ทางการสื่อสารและการคมนาคมขนส่ง รวมถึงวิธีการกำหนดภาษีที่นอกเหนือจากหลักชารีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) นอกจากนี้ พวกเขายังไม่พอใจที่รัฐไม่บังคับให้ประชาชนชาวซ็อบะฮ์อาศัยอยู่ทางตะวันตกของประเทศ หรือในเมือง al-Hasa และ al-Qatif ยึดถือหลักคำสอนของอะฮ์ลิซุนนะฮ์ อิกวานไม่พอใจที่รัฐให้การยอมรับการมีอยู่ของรัฐทรานส์จอร์แดน (Emirate of Transjordan) รวมไปถึงการหยุดยังไม่ให้พวกเขาบุกโจมตีอิรัก และให้พวกเขายุติการรบในที่อื่นๆ ทั้งหมด

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายอิกวานที่นับวันยิ่งเสียงดังขึ้น อิบну สะอูดจึงจัดให้มีการชุมนุมนักการศาสนาขึ้นในปี 1927 เพื่อปรึกษาขอความคิดเห็นถึงแม้ว่าบรรดานักการศาสนาจะเห็นด้วยกับข้อเรียกร้องของกลุ่มอิกวานหลายประการด้วยกัน แต่นักการศาสนาก็มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ แม้อิบну สะอูดจะไม่เลิกสนับสนุนการกำหนดภาษีที่เกินเลยจากหลักการศาสนา การปฏิวัติโค่นล้มราชบัลลังก์ก็ไม่ถือเป็นสิ่งอนุมัติ นักการศาสนายังยืนยันอีกว่ามีแต่เฉพาะอิหม่ามที่มีความชอบธรรม

เท่านั้นที่จะประกาศการทำ “ญิฮาด” ได้^๕

การกดดันจากกลุ่มอิกวานหนักข้อยิ่งขึ้นถึงขนาดที่ว่า อิบну สะอูด ต้องยอมทำตามข้อเรียกร้องบางประการ เช่น สั่งห้ามไม่ให้ตัวแทนอียิปต์เข้ามาในประเทศและหยุดพักการให้บริการโทรเลขเป็นการชั่วคราว เพื่อที่จะลดกระแสต่อต้านจากพวกอิกวาน และป้องกันไม่ให้กระแสต่อต้านรัฐแพร่กระจายออกไปในหมู่สาธารณชน อย่างไรก็ตาม มาตรการที่รัฐแสดงความอ่อนข้อต่ออิกวานเหล่านี้ ก็ไม่ช่วยยับยั้งให้ผู้นำกลุ่มอิกวานทั้งหลาย^๖ บุคโฆมดีอิหร่าน คูเวต ตลอดจนบางเผ่าชนในเมืองนัจด์ที่สวาหมักก็คัดต่อ อิบну สะอูด

การกระทำเช่นนี้ ทำให้ อิบну สะอูด ไม่สามารถอดทนต่อไปได้ จึงตัดสินใจใช้มาตรการปราบปรามพวกอิกวาน จนในที่สุดอิกวานก็ถูกกำจัดไปในสมรภูมิมิรบที่เรียกว่า “Sibilah” เมื่อปี 1929 นิคมของพวกอิกวานทั้งหมดถูกทำลาย และนักรบอิกวานที่เหลือก็ถูกเปลี่ยนให้ไปทำหน้าที่ หน่วยพิทักษ์คุ้มครองแห่งชาติ (National Guard)^๗

การปราบปรามกลุ่มอิกวานครั้งนั้น นับเป็นการลดบทบาทสำคัญของอิกวานในฐานะที่เป็นกองกำลังทางทหาร หลังจากนั้น อิบну สะอูด จึงมุ่งความสนใจไปยังการรวบรวมอำนาจทางการเมือง และการจัดตั้งระบอบการปกครองของราชวงศ์กษัตริย์ขึ้น มีการวางระบบการบริหารจัดการประเทศที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลมาจากรายได้มหาศาลจากการค้าน้ำมัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน 2 ประการ ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมระหว่างสังคมกับรัฐในซาอุดีอาระเบีย คือ

1. ปัจจัยดังกล่าวทำให้การแบ่งแยกระหว่างบทบาทของศาสนาและบทบาทของการเมืองยิ่งเห็นเด่นชัดมากขึ้น

2. รัฐเข้ามาควบคุมพื้นที่ในระดับต่างๆ กว้างยิ่งขึ้น ซึ่งแต่ก่อนเคยอยู่ภายใต้การดูแลโดยศาสนาและสถาบันทางศาสนาจนในที่สุดนักการศาสนาจึงสูญเสียภาระหน้าที่หรือบทบาทเดิม และกลายเป็นเพียง “กลุ่มกดดัน” ที่ถูกจำกัดอำนาจอิทธิพลในกิจกรรมและนโยบายด้านต่างๆ ของรัฐบาล ในขณะที่เดียวกัน สถาบันศาสนาก็ไม่สามารถทำอะไรได้อย่างอิสระอีกต่อไป ยกเว้นจะตั้งขึ้นอยู่กับอำนาจของรัฐส่วนกลาง

ในความเป็นจริง ความอยู่รอดของนักการศึกษาของชาอูดีอาระเบียทุกวันนี้จะขึ้นอยู่กับรัฐ บทบาทของนักการศึกษาถูกลดสถานะอยู่ในระดับข้าราชการพลเรือนที่รับเงินเดือนจากรัฐ โดยกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษาก็จะขึ้นอยู่กับความเร่งด่วนทางด้านการเมือง ตำแหน่งผู้นำของนักการศึกษาเองจะได้รับการแต่งตั้งจากกษัตริย์ และกิจกรรมของนักศึกษาก็จะถูกกำหนดโดยกฎหมายของรัฐ การควมรวมนักการศึกษาให้เข้าไปอยู่ในส่วนการบริหารจัดการของรัฐ ช่วยให้รัฐใช้ศาสนาหรือสถาบันศาสนาของรัฐ (Religious establishment) เป็นแหล่งที่มาของความชอบธรรมในการปกครองได้ดียิ่งขึ้น

ถึงแม้ว่าจะมีการควมรวมนักการศึกษาไว้ในโครงสร้างรัฐ และถึงแม้ว่าสถานะอำนาจ และบทบาทของนักการศึกษาจะถูกลดลงไปมาก แต่อิสลามก็ยังคงเป็นแหล่งที่มาแห่งความชอบธรรมที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดสำหรับเหล่าผู้ปกครองราชวงศ์ชาอูดีอาระเบียทุกคน ด้วยเหตุนี้ เพื่อที่จะค้ำจุนลักษณะทางศาสนาไว้ในระบอบการปกครองของชาอูดีอาระเบีย อัล-กูรานจึงถูกประกาศให้เป็นรัฐธรรมนูญของประเทศในเวลาต่อมา เพื่อเป็นการตอบสนองข้อเรียกร้องทั้งที่มาจากภายในและภายนอกกษัตริย์จึงเพิ่มเติมหลักการไว้ว่าองค์ประกอบของรัฐธรรมนูญจะมาจากในคัมภีร์อัล-กูราน แบบฉบับของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด (Sunnah) และธรรมเนียมปฏิบัติของ 4 คอลีฟะฮ์ผู้ทรงธรรมแห่งนครมะดีนะฮ์

หลักการดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในกฎหมายพื้นฐานของราชอาณาจักรแห่งอิญาซ (คือมีแบบแผนเหมือนรัฐธรรมนูญของเมืองอิญาซของปี 1๑2๘) ซึ่งระบุไว้ว่ากษัตริย์นั้นถูกจำกัดโดยหลักชารีอะฮ์ และว่ากฎหมายจะต้องสอดคล้องกับแบบฉบับของท่านศาสนทูต และการเห็นพ้องต้องกันของเหล่าสาวกของท่าน ในรัฐธรรมนูญของอิญาซกำหนดให้กษัตริย์ต้องปรึกษาหารือกับนักการศึกษาในการตีความกฎหมายชารีอะฮ์ ข้อผูกมัดของกษัตริย์ที่จะต้องทำตามหลักชารีอะฮ์ อาจเห็นได้จากการแสดงออกทางสัญลักษณ์โดยการเข้าพิธีสาบานตน (ceremony of bay'a) ซึ่งถือเป็นสัญญาประชาคมระหว่างผู้ปกครอง ที่ให้คำมั่นว่าจะปกครองบ้านเมืองให้สอดคล้องกับกฎหมายชารีอะฮ์ ในขณะที่เหล่าราษฎรก็จะให้คำมั่นเช่นกันที่จะเชื่อฟังผู้ปกครอง ตราบใดที่ผู้ปกครองปฏิบัติตามกฎหมายชารีอะฮ์ รัฐธรรมนูญแห่งอิญาซยังเป็นรัฐธรรมนูญ

ที่ใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบัน แต่ก็มีการปรับปรุงบางอย่าง

ในทศวรรษที่ 1960 เมื่อ กามาล อับดุล นัซเซอร์ (Gamal Abdul Nasser) อดีตประธานาธิบดีอียิปต์ เป็นกษัตริย์คณาธิปไตยทางเมือง กษัตริย์ไฟซอล (1964-1975) จึงให้สัญญา (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิรูป 10 ข้อของพระองค์) ที่จะจัดตั้งสภาที่ปรึกษา (Majlis al-Shura) และประกาศให้มี “กฎหมายพื้นฐานของการปกครอง” (a basic law of governance) (เช่นรัฐธรรมนูญ) โดยมีกฎหมายซารีอะฮ์เป็นแหล่งอำนาจสูงสุด

ในปี 1975 กษัตริย์คอลลิด (1975-1982) ยังคงรักษากำหนดสัญญาของกษัตริย์ไฟซอล และต่อมาในปี 1980 มกุฎราชกุมาร (ตำแหน่งในขณะนั้น) ฟาฮัดไปไกลถึงกับจัดตั้งคณะกรรมการรัฐธรรมนูญ เพื่อที่จะมาร่างกฎหมายที่เรียกว่า “กฎหมายพื้นฐานของการปกครอง” พร้อมทั้งจัดตั้งสภาที่ปรึกษา โดยที่กฎหมายซารีอะฮ์ก็ยังคงเป็นพื้นฐานที่มีอำนาจสูงสุด อย่างไรก็ตาม นโยบายดังกล่าวของกษัตริย์ฟาฮัด (1982-2005) ส่วนหนึ่งก็เกิดจากความกังวลเกี่ยวกับเหตุการณ์การปฏิวัติอิหร่าน และการบุกยึดมักกะฮ์ในปี 1979 หาใช่จะเป็นความเคร่งครัดทางศาสนาของพระองค์เพียงอย่างเดียวไม่

ความจริงคำสัญญาที่จะให้มีรัฐธรรมนูญที่ตั้งอยู่บนฐานของหลักซารีอะฮ์ และการจัดตั้งสภาที่ปรึกษายังไม่เคยถูกนำไปปฏิบัตินับตั้งแต่การก่อตั้งประเทศซาอุดีอาระเบียสมัยใหม่จนถึงช่วงต้นของทศวรรษที่ 1990 แต่เหล่าบรรดาผู้ปกครองมักใช้คำมั่นสัญญาดังกล่าวนี้ไว้เป็น “มาตรการป้องกัน” ในยามใดก็ตามที่เกิดวิกฤติความชอบธรรมในการปกครองอย่างหนักมากกว่า

นอกจากนั้น ผู้ปกครองยังใช้อิสลามในการให้เหตุผลถึงการที่ซาอุดีอาระเบียไม่มีสถาบันบางอย่าง เช่น นอกจากซาอุดีอาระเบียจะไม่มีสถาบันนิติบัญญัติที่ตั้งไว้กล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังไม่มีพรรคการเมืองและสหภาพแรงงาน โดยให้เหตุผลว่า ในกรณีของพรรคการเมืองนั้นไม่มีความจำเป็น เนื่องจากทั่วทุกดินแดนในราชอาณาจักรมีความยุติธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของกฎหมายซารีอะฮ์อยู่แล้ว อีกทั้งยังมีคำสั่งห้ามในอัล-กุรอานในการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ ส่วนกรณีสหภาพแรงงานนั้น ถูกปฏิเสธเพราะถือเป็นอันตรายต่อเศรษฐกิจที่ยังอ่อนแอ และไม่มีมีความจำเป็นในประเทศอย่างซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นประเทศที่กฎหมายของแผ่นดินคุ้มครองกลุ่มแรงงาน

อย่างเต็มที่อยู่แล้ว

1.2. การวินิจฉัยทางศาสนาและบทบาทของนักการศาสนาในทางการเมือง

การวินิจฉัยทางศาสนา (Faith) ในประเด็นปัญหาทางการเมืองของนักการศาสนาในยามวิกฤติ ฉายภาพให้เห็นถึงอำนาจของนักการศาสนา และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพวกเขาในกิจการของราชอาณาจักร การออกคำ “ฟัตวา” ถือเป็นเครื่องมือที่ทรงอำนาจ ซึ่งถูกใช้โดยบรรดาผู้ปกครองที่สืบทอดตำแหน่งกันมาในการใช้อำนาจชอบธรรมในการดำเนินการทางการเมือง

กษัตริย์ อับดุล อะซีซ อิบну สะอูด มักปรึกษาอุลามาอู และขอคำ “ฟัตวา” จากอุลามาอูในทุกๆ การเคลื่อนไหวที่สำคัญทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการออกคำฟัตวาเพื่อปราบปรามกลุ่มอิกวาน การพบปะกับประธานาธิบดีรูสเวลต์แห่งสหรัฐฯ และนายกรัฐมนตรี Churchill แห่งอังกฤษในปี 1944 หรือ การให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในการสำรวจและขุดเจาะน้ำมันในประเทศ นอกจากนี้ อิบну สะอูด ยังใช้อิสลามในการสร้างความปรองดองแห่งชาติอีกด้วย ดังจะเห็นได้ว่า มีคำฟัตวาออกมาเรียกร้องให้มีความอดทนอดกลั้นในหมู่มุสลิม โดยระบุไว้ว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างพวกที่สวมใส่เสวียน (iqwal) และพวกที่สวมใส่ผ้าพันหัว (emama) ตราบใดที่พวกเขาเชื่อหรือศรัทธาเหมือนกัน

หลังจากมีฟัตวานี้ออกมา กษัตริย์ อับดุล อะซีซ อิบну สะอูด และอุลามาอู จึงประกาศว่า ความศรัทธาของมุสลิมทุกคน ไม่ว่าจะเป็นพวกเบคูอินหรือพวกคนเมืองนั้นเหมือนกัน แม้ว่าอาจมีความแตกต่างให้เห็นระหว่างสาขา (branches) อย่างเช่น ความแตกต่างของสำนักคิดต่างๆ ในกลุ่มซุนนีย์ แต่มุสลิมทุกคนก็มีรากฐานเดียวกันหมด¹⁰

บทบาทสำคัญของการฟัตวายังเห็นได้ในประเด็นที่เกี่ยวกับการโอนอำนาจจากกษัตริย์สะอูดไปให้กับไฟซอลหลังจากที่กษัตริย์สะอูดต้องไปอาศัยอยู่ต่างประเทศเพื่อรับการรักษาทงการแพทย์เป็นเวลานาน ประกอบกับความสุรุ่ยสุร่ายของพระองค์ การขาดวิสัยทัศน์ในการดำเนินนโยบายในภูมิภาค โดยเฉพาะเรื่องภัยคุกคามต่อประเทศที่มาจาก การแทรกแซงของอียิปต์ในช่วงสงครามเยเมน ตลอดจนจนกระแสนกดดันภายในที่เรียกร้องการปฏิรูป

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ทำให้อุลามาอู ซึ่งนำโดยมุฟตีใหญ่ เรียกร้องหลักการเรื่องผลประโยชน์มวลชนสาธารณะ และออกคำพิพากษาในวันที่ 29 มีนาคม 1964 เรียกร้องให้มีการโอนอำนาจทั้งหมด ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในประเทศและกิจการด้านต่างประเทศให้แก่ไฟซอล (ซึ่งขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นมกุฎราชกุมาร และนายกรัฐมนตรี) ถึงแม้ว่ากษัตริย์สะอูดจะยังเป็นผู้ที่มีอำนาจปกครองสูงสุดในแง่ของธรรมเนียมปฏิบัติก็ตาม หลังจากนั้น เจ้าชายของราชวงศ์สะอูดจำนวน 68 คน จึงให้การรับรองคำพิพากษา

ต่อมาในวันที่ 30 มีนาคม 1964 สภารัฐมนตรี (หลังจากพิจารณาถึงการพิพากษาและผลประโยชน์ของมวลชนสาธารณะ) จึงตัดสินใจให้มีการโอนอำนาจทั้งทางด้านนิติบัญญัติ การบริหาร และตุลาการจากกษัตริย์สะอูดไปให้แก่มกุฎราชกุมารไฟซอล ในวันที่ 2 พฤศจิกายน 1964 ไฟซอลได้สืบราชบัลลังก์ขึ้นมาเป็นกษัตริย์องค์ต่อมา โดยมีพิธีการ Bay'a หรือการให้คำมั่นที่จะปกครองรัฐตามหลักกฎหมายชาเรียอะฮ์ และธรรมเนียมประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา¹¹

ดังนั้น การพิพากษาของอุลามาอู และลักษณะสัญลักษณ์ทางศาสนาอื่นๆ เช่น การ Bay'a จึงเป็นเรื่องสำคัญในการได้มาซึ่งความชอบธรรม ดังกรณีตัวอย่างของการโอนอำนาจที่ได้กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์นี้เผยให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการแย่งชิงอำนาจระหว่างฝ่ายต่างๆ ของราชวงศ์ซาอูดีอาระเบีย โดยที่การสนับสนุนของอุลามาอูถือเป็นตัวแปรที่สำคัญอย่างมาก

กรณีตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากอุลามาอูเพื่อยืนยันถึงความชอบธรรมในการดำเนินการทางการเมืองของผู้ปกครอง คือกรณีการออกคำพิพากษาในเหตุการณ์ที่กลุ่มขบวนการอิสลามบุกยึดมัสยิดลิสระอมในนครมักกะฮ์ กษัตริย์คาลิด (Khalid) ได้ถามถึงความเห็นของอุลามาอูในกรณีการใช้อำนาจปราบปรามกลุ่มก่อการ อุลามาอูจึงออกคำพิพากษา โดยระบุว่า ผู้ก่อกบฏควรมีทางเลือกให้ยอมจำนนเป็นลำดับแรก พร้อมทั้งขอมวาทะฮ์ หากพวกเขาทำตามนี้ พวกเขาก็จะถูกนำตัวไปดำเนินคดี แต่หากพวกเขาปฏิเสธ ทุก ๆ มาตรการ (รวมถึงการให้กำลัง) จะถูกนำมาใช้เพื่อจับกุมพวกเขา อุลามาอูออกคำพิพากษาดังกล่าวนี้โดยอิงหลักฐานจากหะดีษ¹² เมื่อมีคำพิพากษานี้ผู้นับถือรัฐซาอูดีอาระเบียจึงจัดการกับวิกฤติที่เกิดขึ้นได้สำเร็จ

ในที่สุด

สำหรับกรณีของเศรษฐกิจ-สังคมและสิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งหมดที่นำเข้ามาในซาอุดีอาระเบียนั้น ก็ต้องได้รับความเห็นชอบทางศาสนาจากอุลามาก่อน ซึ่งการนำเข้ามาในตอนแรกมักถูกต่อต้านจริงอยู่ตลอดช่วงประวัติศาสตร์สมัยใหม่นั้นไม่เคยมีการปะทะกันครั้งใด(ระหว่างสถาบันอุลามากับผู้ปกครองราชวงศ์สะอูด)ที่อุลามาจะได้รับชัยชนะ แต่ประเด็นที่สำคัญคือ ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงอะไรใหญ่ ๆ เกิดขึ้นเช่นกัน หากการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายอุลามา อาทิ การนำเข้าวิทยุ ซึ่งถูกต่อต้านในช่วงแรกจนกระทั่งกษัตริย์ได้แสดงการอ่านคัมภีร์กุรอานผ่านรายการวิทยุออกอากาศ เมื่ออุลามาได้ยินคำดำรัสของพระเจ้าผ่านทางวิทยุ อุลามาก็จึงสรุปว่าวิทยุไม่ใช่สิ่งเลวร้ายอะไร ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องห้าม

เช่นเดียวกัน อุลามาก็ต่อต้านโทรทัศน์และโทรศัพท์ที่ถูกนำเข้ามาในสมัยกษัตริย์ไฟซอล หลังจากที่พวกเขาเข้าใจถึงประโยชน์ของระบบสื่อสารมวลชนในการสั่งสอน เผยแพร่ และการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องอิสลาม

1.3. อิสลามกับนโยบายต่างประเทศของซาอุดีอาระเบีย

ในซาอุดีอาระเบีย อาจกล่าวได้ว่า อิสลามถูกใช้ไปในทางการส่งเสริมนโยบายต่างประเทศของรัฐ พฤติกรรมระหว่างประเทศของซาอุดีอาระเบียถึงแม้จะให้ความสำคัญต่อหลักคำสอนของอิสลาม แต่ก็สร้างพันธมิตรทางยุทธศาสตร์อย่างใกล้ชิดกับมหาอำนาจตะวันตก พร้อมทั้งส่งเสริมนโยบายสายกลาง หรือนโยบายนิวมตะวันตกในโลกอาหรับและโลกอิสลาม โดยมีเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง 2 ประการ คือ เสถียรภาพและความมั่นคงของระบอบการปกครองในประเทศเอง

ความจริง ความกังวลเกี่ยวกับเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลถือเป็นดราม่าบอกรับนโยบายต่างประเทศนับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งประเทศ ด้วยเหตุนี้ อิสลามจึงถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมายทั้งสอง อาทิเช่น ในช่วงต้นของปี 1926 กษัตริย์ อับดุลอะซีซ อัล-สะอูด ได้จัดการประชุมสัมมนามุสลิมโลกขึ้นที่นครมักกะฮ์ โดยหนึ่งในเป้าหมายของการจัดประชุมก็เพื่อให้โลกมุสลิมในระดับนานาชาติยอมรับการควบคุมอำนาจในดินแดนซึ่งที่ครั้งหนึ่งเคยปกครองโดยราชวงศ์ฮาชิไมต์ (Hashimite) และเพื่อเป็นการตอบโต้การเคลื่อนไหวของกษัตริย์

ฟารุกแห่งอียิปต์ที่ต้องการฟื้นฟูระบบคอสตีเฟสอีกครั้ง อันจะเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของฐานการเมืองของอิบну สะอูด เอง พระองค์เป็นกังวลและหวาดระแวงเจตนาของเหล่าผู้ปกครองจากราชวงศ์ฮาซิด์เสมอ ไม่ว่าจะเป็นราชวงศ์กษัตริย์ในทรานซจอร์แดน หรือในอิรัก เพราะครั้งหนึ่ง อิบну สะอูด เคยโค่นล้มการปกครองของราชวงศ์ฮาซิด์ในมักกะฮฺมาแล้ว พระองค์จึงกลัวจะเกิดการล้างแค้น

ด้วยเหตุนี้ จะเห็นได้ว่า ในด้านหนึ่ง ซาอูดีอาระเบีย เลือกว่าจะสร้างพันธมิตรกับมหาอำนาจตะวันตกเพื่อยับยั้งรัฐต่างๆ ของราชวงศ์ฮาซิด์ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ซาอูดีอาระเบีย (ในช่วงหลังสงครามโลก) ก็ต่อต้านแผนการรวมประเทศอาหรับให้เป็นหนึ่งเดียว หรือที่เรียกว่า มหาซีเรีย (Greater Syria) ที่เสนอโดยกษัตริย์อับดุลลอฮ์ แห่งทรานซจอร์แดน และแผนการรวมประเทศพระจันทร์เสี้ยวสมบูรณ์ (Fertile Crescent) ที่นำเสนอโดยนายกรัฐมนตรีนูรี อัล-สะอีดแห่งอิรัก (Nuri al-Said) ทั้งสองแผนการดังกล่าวนี้ ถือเป็นภัยคุกคามต่อเอกราชทางการเมืองของอิบну สะอูด¹⁴ ความจริง อิบну สะอูด เองคัดค้านแผนการจัดตั้งสหภาพอาหรับ หรือ การก่อตั้งสันนิบาตอาหรับในปี 1948 อย่างรุนแรงและเปิดเผย พระองค์กล่าวว่า “ความพยายามในการรวบรวมรัฐธรรมนูญและการศึกษาในประเทศอาหรับเข้าด้วยกัน ถือเป็นเรื่องน่าสรรเสริญ อย่างไรก็ตาม ราชอาณาจักรแห่งซาอูดีอาระเบีย ซึ่งเป็นดินแดนที่มีสถานศักดิ์สิทธิ์อยู่ จึงมีสถานะพิเศษ และไม่สามารถยินยอมให้มีโครงการทางรัฐธรรมนูญหรือการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอน และธรรมเนียมปฏิบัติของอิสลามได้”¹⁴

ในยุคสมัยของกษัตริย์ไฟซอลเช่นกัน ที่อิสลามถูกใช้ไปในทางการให้ความชอบธรรมต่อการดำเนินนโยบายต่างประเทศ ซึ่งยุคนี้เป็นยุคที่อุดมการณ์ชาตินิยมของนักเซอร์และพรรคบาธ ถือเป็นภัยคุกคามต่อความชอบธรรมของรัฐซาอูดีอาระเบีย การที่อียิปต์เข้าแทรกแซงในสงครามกลางเมืองไนเฮเมน (1962-1965) นับเป็นภัยอันตรายที่แท้จริงต่อความมั่นคงของซาอูดีอาระเบีย กษัตริย์ไฟซอลจึงตอบโต้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยเน้นย้ำถึงความโดดเด่นของนโยบายต่างประเทศที่เรียกว่า “Arab-Islamic Tradition” ซึ่งในด้านหนึ่งอ้างความเป็นศูนย์กลางอิสลามของซาอูดีอาระเบีย แต่ในขณะเดียวกัน ก็ส่งเสริมแนวคิดการรวมอิสลามในระดับโลก (Pan-Islamism)

ในปี 1963 กษัตริย์ไฟซอลได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างแนวคิดการรวมอาหรับ (Pan-Arabism) ของประธานาธิบดีนัสเซอร์แห่งอียิปต์ กับแนวคิดการรวมอิสลามของซาอูดิอาระเบียว่า “เราไม่จำเป็นต้องนำเข้าธรรมเนียมปฏิบัติของต่างชาติ เรามีประวัติศาสตร์และความรุ่งเรืองในอดีต เราเป็นหัวหน้านำชาวอาหรับและโลก เพราะอะไรที่เราสามารถเป็นผู้นำของพวกเขา? (ถ้าไม่ใช่) คำคำรัสของพระเจ้าและกฎหมายหรืออะฮ์ลุลกาซิบฮุดของพระองค์”

นอกจากนั้น อุลามายังให้เหตุผลเชิงศาสนาเพื่อประณามอุดมการณ์ชาตินิยมอาหรับ ดังจะเห็นได้ว่า เซค อับดุล อะซีซ อิบดุล บาซ (Shakh Abd al Aziz Ibn Al Baz) ได้วิพากษ์อุดมการณ์ชาตินิยมอาหรับเอาไว้ว่า “ชาตินิยมอาหรับเป็นอุดมการณ์ที่อันตรายต่ออิสลามและผู้ที่ยศรัทธาในอิสลาม,...การเรียกร้องไปยังชาตินิยมอาหรับเป็นการแบ่งแยกระหว่างมุสลิม; มันแยกมุสลิมที่ไม่ใช่อาหรับออกจากพี่น้องมุสลิมอาหรับ; มันแบ่งแยกอาหรับในหมู่เดียวกัน เพราะชาวอาหรับไม่ได้ถูกยอมรับทั้งหมด ทุก ๆ ความคิดที่ก่อให้เกิดการแบ่งแยกในทุกระดับของมุสลิมจะถูกปฏิเสธ เพราะอิสลามเรียกหาความเป็นเอกภาพ ความสามัคคี และความร่วมมือ เพื่อช่วยเหลือคนยากจนและเสริมส่งคำรัสของพระเจ้า”¹⁵

มาตรการที่ใช้ตอบโต้ภัยคุกคามจากลัทธิชาตินิยมของนัสเซอร์ และอุดมการณ์การรวมอาหรับ คือ การจัดการประชุมอิสลามนานาชาติขึ้นในปี 1962 ที่เมืองมักกะฮ์ (ในยุคของกษัตริย์ไฟซอล) ซึ่งมีตัวแทนเข้าร่วมมากถึง 43 ประเทศ โดยมีการประกาศว่า “พวกที่ปฏิเสธอิสลาม และบิดเบือนการเรียกร้องของอิสลามภายใต้หน้ากากของลัทธิชาตินิยม ถือเป็นศัตรูตัวฉกาจที่สุดของชาวอาหรับอย่างแท้จริง ซึ่งความรุ่งเรืองของชาวอาหรับไม่สามารถแยกออกจากความรุ่งเรืองของอิสลาม”¹⁶ ผลสรุปจากการจัดประชุมครั้งนี้ทำให้มีการก่อตั้ง “สันนิบาตมุสลิมโลก” (World Muslim league) ขึ้นมาโดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ในมักกะฮ์ เป้าหมายหลักดั้งเดิมขององค์กรคือ การตอบโต้อุดมการณ์แปลกปลอมทุกอุดมการณ์ และพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับอิสลาม และเป็นองค์กรที่ประสานความร่วมมือกับองค์กรอิสลามต่าง ๆ ทั่วโลก นับตั้งแต่มีการก่อตั้งสันนิบาตมุสลิมโลกทำหน้าที่เป็นองค์กรที่ไม่ใช่รัฐ (Non-State Actor) แต่ก็มีแนวโน้มเชิงไปในทางการเป็นกระบอกเสียงให้แก่รัฐบาลซาอูดิอาระเบีย

ภายหลังจากที่ประเทศอาหรับพ่ายแพ้สงครามให้แก่อิสราเอลในปี 1967 และความพยายามในการลอบวางเพลิงมัสยิดอัล-อักซอ (Al-Aqsa Mosque) ในกรุงเยรูซาเล็มเมื่อปี 1969 ชาอูดีอาระเบียจึงพยายามขูตัวเองว่าเป็นผู้นำของโลกมุสลิม โดยการเสนอแนวคิดการรวมอิสลามเป็นแนวทางแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอาหรับกับอิสราเอล ในขณะเดียวกัน ชาอูดีอาระเบียก็ประสบความสำเร็จในการจัดประชุมโลกอิสลามเป็นครั้งแรก ซึ่งมีรัฐมุสลิมเข้าร่วมถึง 25 รัฐ จัดที่กรุงราบาด ประเทศโมร็อกโกในปี 1969 ภายหลังจากเหตุการณ์ความพยายามที่จะลอบวางเพลิงมัสยิดอัล-อักซอ

กษัตริย์ไฟซอลประสบความสำเร็จในการผลักดันให้ปัญหาปาเลสไตน์กลายเป็นวาระของโลกมุสลิมทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะของชาวอาหรับ การตอกย้ำมิติเกี่ยวกับอิสลามในประเด็นปัญหาปาเลสไตน์ ทำให้ราชวงศ์ชาอูดีอาระเบียได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่า มีความจริงใจต่อการแก้ไขปัญหของชาวอาหรับ ดังนั้น ระบอบการปกครองของกษัตริย์ไฟซอลจึงมีความชอบธรรมมากขึ้นในชาอูดีอาระเบีย

ในขณะเดียวกัน ผู้ปกครองของราชวงศ์ชาอูดีอาระเบียที่สืบต่อกันมาก็มักถือโอกาสช่วงพิธีการแสวงบุญประจำปี ตอกย้ำถึงความสำคัญที่จะต้องเอามัสยิดอัล-อักซอ (ซึ่งเป็นมัสยิดที่ทรงเกียรติลำดับที่ 3 ของชาวมุสลิมทั่วโลก) กลับคืนมา และปิดเป่าสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์ออกจากมัสยิดให้หมด

หลังสงครามปี 1967 โลกอาหรับเกิดภาวะ “สูญญากาศทางอุดมการณ์” อันเนื่องมาจากภาวะเสื่อมถอยของอุดมการณ์ชาตินิยมอาหรับที่ต้องพ่ายแพ้สงครามกับอิสราเอล ชาอูดีอาระเบียจึงใช้โอกาสนี้ ปกป้องเศรษฐกิจของประเทศที่เติบโตขึ้นจากรายได้น้ำมัน กษัตริย์ไฟซอลจึงแสดงบทบาทสำคัญในการจัดตั้ง “องค์การการประชุมอิสลาม” (Organization of Islamic Conference : OIC) ขึ้นในปี 1972 โดยมีเป้าหมายที่จะบรรลุถึง “ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลกอิสลาม” (Islamic Solidarity) แม้จะไม่ได้ใช้คำว่า “เอกภาพอิสลาม” (Islamic Unity) ก็ตาม

OIC มีการจัดตั้งสถาบันต่างๆ ที่มีลักษณะถาวร ซึ่งเป็นช่องทางให้ชาอูดีอาระเบียสามารถแสดงทัศนะของตนเอง และตอกย้ำบทบาทที่พิเศษของประเทศในโลกอิสลาม ทำให้ภาวะผู้นำของชาอูดีอาระเบีย (เมื่อเทียบกับประเทศอาหรับอื่นๆ) มีความแข็งแกร่ง

มากขึ้น

เพื่อที่จะบรรลุถึงความสามัคคีปรองดองในโลกอิสลาม สถาบันและหน่วยงานอิสลามด้านต่างๆ จึงถูกก่อตั้งขึ้น โดยมีกองทุนงบประมาณของชาติอาระเบียเป็นฐานสำคัญ หนึ่งในหน่วยงานที่สำคัญ คือ “สภาเยาวชนมุสลิมโลก” (World Assembly of Muslim Youth : WAMY) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม 1972 กิจกรรมของ WAMY ประกอบไปด้วย การสร้างมัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนาในต่างประเทศ สนับสนุนนักเผยแพร่ศาสนาไปเยี่ยมเยือนชุมชนมุสลิมต่างประเทศ เป็นเจ้าภาพจัดประชุมประจำปีขององค์กรเยาวชนมุสลิม ตลอดจนการตีพิมพ์และแจกจ่ายหนังสือทางศาสนา กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่คล้ายกับองค์กรสันนิบาตมุสลิมโลก จึงบางส่วนนำไปในการสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบอบการปกครองของชาติอาระเบียเอง¹⁷

นอกจากนั้น อิสลามยังถูกใช้เป็นกลไกในการปกป้องระบอบการปกครองของราชวงศ์ชาติอาระเบียโดยเฉพาะในยามที่เกิดวิกฤติความชอบธรรม ความมั่นคง และเสถียรภาพ เช่นกับคุกคามจากระบอบอิสลามของมูอัมมัด อัลด กัชชอฟีย์ ผู้นำลิเบีย หรือ อยาคูลลอฮ์คูมัยนีแห่งอิหร่าน ในเดือนตุลาคม 1980 กัชชอฟีย์ได้กล่าวหาชาติอาระเบียว่าเป็นผู้ทำให้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์มีมลทินโดยปล่อยให้เครื่องบินรบอเมริกันบินเหนือ่านฟ้าชาติอาระเบีย (ชาติอาระเบียเป็นฝ่ายเชิญให้สหรัฐฯส่งเครื่องบิน E-3 AWACS 4 ลำ เพื่อตรวจตราคุกคามที่อาจเกิดขึ้นกับท่อส่งน้ำมัน) เขาเตือนคนที่จะไปร่วมพิธีฮัจญ์ ไม่ให้เดินทางไปมกกะฮ์ในปีนั้น โดยอ้างว่าสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมตกอยู่ภายใต้การยึดครองของสหรัฐฯ พร้อมทั้งเรียกร้องให้มุสลิมทำญิฮาดเพื่อปลดปล่อยสถานที่เหล่านั้น

ชาติอาระเบียตอบโต้กัชชอฟีย์โดยตีตราให้เขาเป็น “ตัวแทนคอมมิวนิสต์” (communist agent) และตัดสัมพันธ์ทางการทูตกับลิเบีย โดยให้เหตุผลว่ากัชชอฟีย์ “ดูหมิ่นอิสลามและหว่านเมล็ดพันธ์แห่งความแตกแยกในหมู่มุสลิม”¹⁸ ส่วนสภาอุลามาอฺอาวุโสของชาติอาระเบียก็โจมตีพลเอกกัชชอฟีย์ว่าเป็นพวกคลั่งและเป็น “ทาสรับใช้ของมารร้าย” ผู้ซึ่งเยาะเย้ยคำสอนของอิสลามอย่างเปิดเผยในกรณีที่เกิดขึ้นนักแสวงบุญไม่ให้มาประกอบพิธีฮัจญ์ และอุทิศตนเองไปในทางเผยแพร่ภาวะอนาธิปไตย และความแตกแยก¹⁹

ซาอูดีอาระเบียพยายามตอบโต้ภัยคุกคามจากอฆาตุลลอฮ์โคมัยนีแห่งอิหร่าน โดยขนานนามการปฏิวัติอิหร่านว่าเป็น “การปฏิวัติชีอะฮ์” (Shi'ah Revolution) และกล่าวหาอฆาตุลลอฮ์ว่าสมรู้ร่วมคิดกับอิสราเอล โดยตั้งพลະกำลังที่อิรักมีอยู่ห่างจากความขัดแย้งกับอิสราเอล เจ้าชาย นาเยฟ (Nayef) แห่งซาอูดีอาระเบีย ถึงกับกล่าวว่า สงครามของอิรักที่ต่อสู้กับอิหร่าน “ไม่เพียงเป็นการปกป้องแผ่นดินและอธิปไตยของอิรักเท่านั้น แต่ยังรวมถึงรัฐอาหรับทั้งหมด ดังนั้นซาอูดีอาระเบียจึงยืนอยู่ข้างอิรักในฐานะที่เท่าเทียมกันในการเผชิญกับอันตรายที่คุกคามชาวอาหรับอยู่”²⁰ ความจริง การที่โคมัยนีเรียกร้องให้โค่นล้มระบอบกษัตริย์ในซาอูดีอาระเบียแล้วเปลี่ยนไปเป็นระบอบที่สอดคล้องกับหลักที่แท้จริงของอิสลาม ทำให้ซาอูดีอาระเบียและรัฐต่างๆ รอบอ่าวเปอร์เซียที่ใช้ระบอบการปกครองเหมือนกัน ต้องสนับสนุนอิรักทำสงครามกับอิหร่านอย่างเต็มตัว

ด้วยเหตุผลเดียวกัน ในกรณีที่ซาอูดีอาระเบียหวาดเกรงภัยคุกคามจากแนวคิดการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์จากการที่สหภาพโซเวียตเข้าแทรกแซงในอัฟกานิสถาน เหตุการณ์ครั้งนี้จึงถูกพิจารณาว่าเป็นภัยคุกคามต่อประชาชาติมุสลิมทั้งหมด แม้ว่าส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะต้องการปกป้องบ่อน้ำมันในอ่าวเปอร์เซียจากสหภาพโซเวียตก็ตาม เจ้าชายสะอูด อัล-ไฟซอล ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศขณะนั้น ได้แถลงการณ์ในการประชุมอิสลามจัดขึ้นที่ปากีสถานในปี 1980 เรียกการแทรกแซงอัฟกานิสถานของสหภาพโซเวียตว่าเป็น “การทำลายต่อโลกอิสลามอย่างเด่นชัด” นอกจากนี้ ในที่ประชุมยังมีการประกาศความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับประเทศมุสลิมที่เป็นเพื่อนบ้านของอัฟกานิสถาน พร้อมทั้งเรียกร้องไม่ให้เข้าร่วมกีฬาโอลิมปิกที่จัดขึ้นในกรุงมอสโกในเดือนกรกฎาคม 1980 อีกด้วย

2. ขบวนการต่อต้านรัฐและการปฏิรูป: หลังสงครามอ่าวเปอร์เซีย

นับจากเหตุวินาศกรรม 11 กันยายน กลุ่มขบวนการที่ต่อต้านรัฐบาลซาอูดีอาระเบีย กลายเป็นกลุ่มที่ถูกจับตามองมากที่สุด ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องแปลกอะไรมากนัก เพราะอูซามะห์ บิน ลาดิน เป็นคนที่เติบโตมาในซาอูดีอาระเบีย มีข้อสงสัยมาระยะหนึ่งแล้วว่า ชาวซาอูดีอาระเบียทั้งที่เป็นประชาชนคนธรรมดาและเจ้าหน้าที่ทางการ ได้ส่งความช่วยเหลือด้านการเงินไปให้ บิน ลาดิน ในช่วงที่เขาลี้ภัยไปอยู่อัฟกานิสถาน ภายใต้การปกครองของรัฐบาลฏอลิบัน ทั้งนี้ ซาอูดีอาระเบียเป็นหนึ่งใน 3 รัฐ (ร่วมกับ

ปาเลสไตน์และสหรัฐฯ (อาหรับเอมิเรตส์) ที่ให้การยอมรับความชอบธรรมของรัฐบาลฮูถีนั้น นอกจากนั้น แหล่งข่าวยังระบุอีกว่าผู้ที่ก่อการในเหตุการณ์ 9/11 จำนวน 15 คน จากทั้งหมด 19 คน เป็นคนสัญชาติซาอุดีอาระเบีย

ความเชื่อมโยงระหว่างเหตุการณ์ 9/11 กับซาอุดีอาระเบียดังกล่าวเพิ่มแรงกดดันให้รัฐบาลซาอุดีอาระเบียต้องพิจารณาถึงการปฏิรูปราชอาณาจักรอย่างจริงจังอีกทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศทั้งทางด้านการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ยังกลายเป็น “ประเด็นร้อน” ที่กลุ่มต่อต้านรัฐไม่พอใจ มีข้อสันนิษฐานว่า หากปัญหาเหล่านี้ได้รับการแก้ไขในวิถีทางที่ถูกต้อง การชักจูงของพวกหัวรุนแรงก็คงจะไร้ผล แต่หากโครงสร้างของการปฏิรูปไม่ได้แปรไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง เสียงเรียกร้องของกลุ่มหัวรุนแรงก็จะได้รับความนิยมนอกจากประชาชนชาวซาอุดีอาระเบียอย่างแพร่หลายเช่นกัน

ความไม่พอใจและคำร้องทุกข์ของขบวนการต่อต้านรัฐบาลดังกล่าวก็คงอยู่อย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นความไม่พอใจที่เกิดจากทั้งปัจจัย “ภายใน” และ ปัจจัย “ภายนอก” ปัจจัยภายในคือ เรื่องเกี่ยวกับการปกครองที่มีลักษณะ “เผด็จการอำนาจนิยม” (authoritarianism) และการกดขี่ การกระจายความมั่งคั่งที่ไม่เป็นธรรม ความไม่เท่าเทียม ขาดระบบการเมืองที่มีลักษณะ “ตัวแทนแห่งตน” (representation) และการคงอยู่ของกองกำลังสหรัฐฯ ในประเทศ

ส่วนปัจจัย “ภายนอก” คือ การที่ซาอุดีอาระเบียมีส่วนรู้เห็นกับสหรัฐฯ ที่หนุนหลังอิสราเอลมาตรการลงโทษทางเศรษฐกิจต่ออิรักที่นำโดยสหรัฐฯ และการที่สหรัฐฯ สนับสนุนรัฐบาลที่กดขี่ในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ซาอุดีอาระเบีย อียิปต์ อัลจีเรีย และจอร์แดน

ซาอุดีอาระเบียนับเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะขบวนการอิสลามซึ่งถึงแม้จะถูกขวางกั้นหรือถูกสกัดยับยั้งโดยระบบการเมืองแบบอำนาจเผด็จการ แต่ก็ยังสามารถก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมีเครือข่ายที่เคลื่อนไหวกันอย่างลับๆ กระจายไปทั่วประเทศ

2.1. อิทธิพลและอำนาจของอัล-สะอูด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า อัล-สะอูดอ้างความชอบธรรมในการปกครองประเทศจากความสำเร็จทางการทหารที่สามารถยึดอำนาจกลับคืนมาจากตระกูลอชีดในช่วง

ทศวรรษที่ 1920 และ 1930 รวมถึงการเป็นพันธมิตรกับขบวนการศาสนาสายอะฮ์ลิยัยฮ์ ความสัมพันธ์นี้เริ่มต้นขึ้นในปี ค.ศ. 1744 ซึ่งเป็นปีที่ มุฮัมมัด อิบน์ อับดุลวะฮาบ และ มุฮัมมัด อิบน์ สะอูด สัญญาเป็นพันธมิตรระหว่างกัน เรียกได้ว่าเป็นการประสานกันระหว่างการทหารและขบวนการศาสนา ในปัจจุบันสายตระกูลของอัล-วะฮาบก็ยังคงครอบครองสถาบันสำคัญทางศาสนาของประเทศ นักการศาสนาเหล่านี้มักออกคำฟัตวา (Fatwa) หรือคำตัดสินวินิจฉัยทางศาสนาเพื่อรองรับนโยบายของรัฐบาลซาอุดีอาระเบีย รวมถึงนโยบายที่ขัดกับความรู้สึกของประชาชนด้วย เช่น มีการออกคำ “ฟัตวา” ให้ความชอบธรรมกับกองกำลังสหรัฐฯ ที่เข้ามาตั้งฐานทัพอยู่ในประเทศนับตั้งแต่ช่วงสงครามอ่าวเปอร์เซียในปี ค.ศ. 1990 เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม อิสลามก็ยังคงเป็นเสมือนดาบสองคมสำหรับสถาบันรัฐ เพราะในด้านหนึ่ง ถึงแม้ว่าสมาชิกราชวงศ์สะอูดจะได้รับความชอบธรรมในการปกครองในฐานะที่เป็นผู้คุ้มครองศาสนาแต่ในขณะเดียวกันอิสลามก็เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกแห่งราชวงศ์สะอูดให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมายทางศาสนาอย่างเคร่งครัด เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกของราชวงศ์หันเหออกจากหนทางที่ถูกต้อง พวกเขาจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ เพราะสิทธิในการปกครองของราชวงศ์สะอูดจะต้องคำนึงถึงความเป็นพันธมิตรกับตระกูลอัล-วะฮาบด้วย แต่ในปัจจุบัน ความเป็น “พันธมิตร” ระหว่างรัฐบาลกับนักการศาสนาของทางการ ถูกตั้งคำถามโดยฝ่ายต่อต้าน เนื่องจากทั้ง 2 ฝ่ายไม่ได้มีการตรวจสอบซึ่งกันและกันเหมือนในอดีต เพราะนักการศาสนากลายเป็นฝ่ายที่ต้องพึ่งพา ราชวงศ์สะอูดหากต้องการความอยู่รอด

ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า ฝ่ายรัฐบาลไม่ต้องการความชอบธรรมในการปกครองจากนักการศาสนาอีกต่อไป คำ “ฟัตวา” จากนักการศาสนายังคงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อรองรับนโยบายของรัฐบาล เพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นเปลี่ยนไป จากที่เคยอยู่ในฐานะ “พันธมิตร” วันนี้นักการศาสนากลายเป็นผู้อยู่ได้บังคับบัญชาที่ต้องทำงานภายใต้ระบบข้าราชการ ซึ่งความสัมพันธ์เช่นนี้เกิดขึ้นมานานกว่า 25 ปีแล้ว

ยิ่งเวลาผ่านไป ราชวงศ์สะอูดก็ยิ่งเพิ่มมิติใหม่ๆ มาใช้อำนาจสิทธิในการปกครองของตนเอง รวมถึงบทบาทใหม่ในฐานะผู้จัดให้มีสวัสดิการสังคม ราชวงศ์มักอ้างถึงสิ่งเหล่านี้โดยผ่านกลไกของการแบ่งสรรแจกจ่าย การบีบบังคับ และการแทรกแซง ถึงแม้ว่า

ในระยะหลังๆ นโยบายการแจกจ่ายจะถูกลดตอนลงไปมากเพราะรายได้จากการส่งออกน้ำมันของประเทศลดต่ำลง แต่ก็ยังมีสวัสดิการด้านการสาธารณสุข การศึกษา การช่วยเหลือด้านอาหารและพลังงาน การให้กู้ยืมที่ดินสำหรับสร้างบ้าน และการกระตุ้นการลงทุนอย่างกว้างขวาง

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ใช้นโยบาย “การบีบบังคับ” ผ่านหน่วยงานด้านข่าวกรองที่เข้มข้น ซึ่งมีหน้าที่ในการหยุดหยั่งอิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น การชุมนุมหรือการเคลื่อนไหวใดๆ ของประชาชน การแสดงออกทางการเมืองแทบทุกรูปแบบถูกห้าม นอกจากนี้ กฎหมายของซาอุดีอาระเบียยังกีดกันประชาชนจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง หรือการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล เจ้าหน้าที่ทางการไม่ได้รับอนุญาตให้แสดงความคิดเห็นในประเด็นทางการเมืองอย่างเปิดเผย หรือให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ แม้แต่เป็นเรื่องที่พวกเขารับผิดชอบอยู่หากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่อาวุโส การตั้งพรรคการเมือง และการเข้าร่วมกับพรรคการเมืองใดๆ ถือเป็นเรื่องอันตรายต่อความมั่นคงของชาติ และถือเป็นอาชญากรรมที่ต้องถูกลงโทษ²¹

ราชวงศ์สะอูดได้แทรกแซงในทุกแง่มุมของสังคม เข้าครอบครองตำแหน่งทางการเมืองแทบทั้งหมด เข้าไปมีบทบาทในทุกภาคส่วนของเศรษฐกิจ และพยายามครอบงำสถาบันทางศาสนา ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าราชวงศ์ซาอุดีใช้นโยบายทั้งการล่อโดยให้รางวัล(อย่างเช่นสวัสดิการต่างๆ)และการข่มขู่ โดยการอ้างความชอบธรรมจากสถาบันศาสนา

2.2. การต่อต้านรัฐในอดีต

ความขุ่นเคืองต่อนโยบายและการปฏิบัติของรัฐบาลในหมู่ประชาชนคุกรุ่นมานานแล้วในซาอุดีอาระเบีย แต่ความขุ่นเคืองเหล่านี้ในอดีตถูกระบายออกมาในวงสนทนาเล็กๆ เท่านั้น ซึ่งเสียงวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้จะไม่ค่อยระเบิดกลายเป็น “ประเด็นสาธารณะ” ทำใ้ใคร่ แต่ประวัติการต่อต้านที่สำคัญในอดีต 2 เหตุการณ์ ถือเป็นตัวอย่างที่ดีในการพิจารณาขบวนการต่อต้านรัฐที่เป็นปรากฏการณ์อยู่ในปัจจุบัน นั่นคือเหตุการณ์การก่อกบฏของกลุ่มอิควาน (Ikhwan) ในปี ค.ศ. 1929 และการบุกยึดมัสยิดอัล-ฮารอม ในนครมักกะฮ์โดยนักการศาสนาที่ชื่อ จูฮัยมาน อัล-อุตัยบี (Juhaiman al-Utaibi) ในปี ค.ศ. 1979

กรณีตัวอย่างทั้ง 2 เหตุการณ์ สะท้อนให้เห็นถึง ความชอบธรรมทางศาสนา ของราชวงศ์สะอูดที่ถูกท้าทายอย่างหนักจากกลุ่มขบวนการที่ก่อกำเนิดในใจกลาง ดินแดนที่เคยเป็นฐานสนับสนุนของอัล-สะอูดเอง (นั่นคือในเมืองนัจดู) ซึ่งหมายความว่า ขบวนการต่อต้านรัฐทั้ง 2 ประกอบด้วยกลุ่ม มูวะฮิดุน (Muwahidun) (ซึ่งผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามของกลุ่มนี้จะเรียกว่ากลุ่ม “วะฮาบี” ที่เป็นกลุ่มที่ยึดมั่นหลักศาสนาอันบริสุทธิ์) นอกจากนั้น การต่อต้านทั้ง 2 ครั้งยังค่อนข้างมีน้ำหนัก เพราะรัฐบาลเป็นฝ่ายที่หันเห ออกจากหนทางที่ถูกต้องของอัล-กูรออัน และแบบฉบับของศาสนทูตมุฮัมมัด (Sunna) รวมถึงการคอร์รัปชันที่มีอยู่อย่างดาษดื่น

ในช่วงของการทำศึกพิชิตคาบสมุทรอาระเบียในช่วงต้นของศตวรรษที่ 20 มุฮัมมัด บินอับดุล อะซีซ บิดาผู้ก่อตั้งซาอุดีอาระเบียสมัยใหม่ ได้อาศัยกองกำลัง อันน่าเกรงขามของกลุ่มอิควาน หรือนักรบชนเผ่าสายวะฮาบี เพื่อที่จะขยาย พรหมแดนของราชอาณาจักร แต่พอเมื่อกลุ่มอิควานแข็งแกร่งขึ้นจนกลายเป็นพลัง อำนาจที่ท้าทายต่อการเป็นผู้นำของอับดุล อะซีซ เขาจึงไม่ลังเลที่จะปราบปรามกลุ่ม อิควานในสมรภูมिरบที่เรียกว่า “Sibillah” ในปี ค.ศ. 1929

ต่อมาภายหลังเกือบ 50 ปี หรือในปี 1979 จูฮัยมาน อัล-อุตัยบิ (Juhaiman al-Utairi) ก็ทำการบุกยึดมัสยิดอัล-ฮะรออม ซึ่งเป็นมัสยิดที่ทรงเกียรติที่สุดของโลกมุสลิม ในนครมักกะฮ์ เป้าหมายของการบุกยึดครั้งนี้อยู่ที่ความพยายามที่จะโค่นล้มราชวงศ์ กษัตริย์ อัล-อุตัยบิ กล่าวหากษัตริย์ฟาฮัด (Fahd) ว่าเป็นผู้ปกครองที่คอร์รัปชัน หันเหออกจากหลักการศาสนา และฟั่งพาดะวันดก” ข้อกล่าวหาทั้งหมดเป็นข้อหาที่ นักรบกลุ่มอิควานเคยเรียกร้องมาแล้วในอดีต

อย่างไรก็ตาม การต่อต้านรัฐของ อัล-อุตัยบิ ก็ไม่ได้ได้รับการสนับสนุนมากนัก อัน เนื่องมาจากการที่เขาเลือกเอาสถานที่อันทรงเกียรติ แทนที่จะเลือกพระราชวัง ของกษัตริย์เป็นเป้าหมายการบุกยึด แม้กระนั้นก็ตาม การก่อการครั้งนี้ถือเป็นสัญญาณ ที่บอกรถึงภัยอันตรายที่มีต่อฝ่ายรัฐบาลอย่างไม่ต้องสงสัย อัล-อุตัยบิสามารถยึด มัสยิดอัล-ฮะรออมไว้นานหลายสัปดาห์ จนกระทั่งหน่วยงานพิเศษของฝรั่งเศสเข้ามาช่วย ฝ่ายรัฐบาลปราบปรามการก่อกบฏครั้งนี้ลงได้ เหตุการณ์ฉลาจครั้งนี้นำไปสู่การ เฝ้ามองหรือการตรวจตราต่อประชาชนมากยิ่งขึ้น รัฐบาลมอบอำนาจการปราบปราม

ให้แก่ฝ่ายตำรวจที่คอยดูแลด้านศีลธรรมของประชาชนมากยิ่งขึ้น มีมาตรการใหม่ๆ เข้ามาสกัดกั้นการรวมตัวและการแสดงความคิดเห็นของประชาชน แต่ในขณะเดียวกัน ฝ่ายราชวงศ์ซาอุด์ก็สัญญาที่จะปฏิรูปราชอาณาจักร

ในช่วงทศวรรษที่ 1980 รัฐบาลส่งเสริมระบบการศึกษาด้านศาสนาอิสลามให้แก่บรรดานักศึกษา คณาจารย์ และหัวหน้าเผ่าซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ รัฐได้เพิ่มงบประมาณมหาศาล เพื่อที่จะขยายมหาวิทยาลัยอิสลามต่างๆ ที่ในขณะนั้นเป็นช่วงเศรษฐกิจ “ขาลง” หรือเป็นช่วงรายได้จากการส่งออกน้ำมันลดลง รัฐบาลพยายามแสวงหาความชอบธรรมท่ามกลางคะแนนนิยมที่ลดต่ำลง โดยการรวมสถาบันรัฐและศาสนาเข้าด้วยกัน มหาวิทยาลัย อิหม่าม มุฮัมมัด บินสะอูด (Imam Muhammad bin Saud University) ในกรุงริยาด มหาวิทยาลัยอิสลามในนครมะดีนะฮ์ และมหาวิทยาลัย อุมม อัล-กูรออ์ (Umm al-Qura) ในนครมักกะฮ์เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่โครงการอื่นๆ กลับถูกระงับไว้ก่อน

จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1986 มีนักศึกษา 16,000 คนจากทั้งหมด 100,000 คน ที่เรียนต่อด้านอิสลามศึกษา³⁹ (Islamic Studies) ในช่วงต้นของศตวรรษที่ 1990 ปรากฏว่า 1 ใน 4 ของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยทั้งหมดลงชื่อสมัครเป็นสมาชิกในสถาบันต่างๆ ทางศาสนา และนักศึกษารุ่นนี้ เมื่อจบการศึกษา ก็เข้าไปทำงานเป็นข้าราชการ เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นผู้พิพากษากฎหมายอิสลาม (Sharia) หรือเป็นครูสอนศาสนาตามมัสยิดต่างๆ ในประเทศที่มีกว่า 20,000 แห่ง ในทศวรรษที่ 1980 กระแสการฟื้นฟูอิสลามกระจายไปทั่วประเทศ แต่ไม่ได้เป็นกระแสที่ไปต่อด้านรัฐบาล กลุ่มขบวนการอิสลาม (ที่ไม่นิยมความรุนแรง) เกิดขึ้นมากมายในช่วงนี้

นอกจากนั้น กระแสฟื้นฟูอิสลามยังได้รับการเผยแพร่โดยเหล่านักบมูญาฮิดีนที่เพิ่งกลับมาจากสมรภูมิรบในอัฟกานิสถาน ทั้งนี้มีประชาชนชาวซาอุด์อาระเบียกว่า 12,000 คนที่สมัครใจไปรบในอัฟกานิสถานเพื่อต่อสู้กับการยึดครองของอดีตสหภาพโซเวียต ในจำนวนนี้มีประมาณ 5,000 คน ที่ได้รับการฝึกเป็นอย่างดี และเคยออกรบแล้ว⁴⁰

ทั้งหมดเหล่านี้ ถือเป็นรากฐานอย่างดีที่ก่อให้เกิดขบวนการต่อต้านรัฐ ซึ่งขึ้นมาบีบคั้นหลังสงครามอ่าวเปอร์เซียปี ค.ศ. 1990-1991 โดยที่ข้ออ้างและความขุ่นเคือง

ของพวกเขา ก็ไม่ได้แตกต่างอะไรมากนักจากกลุ่มขบวนการต่อต้านรัฐในอดีตที่ผ่านมา

2.3. ชาอูดีอาระเบียหลังสงครามอ่าวเปอร์เซีย

ทศวรรษที่ 1990 ถือเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากสำหรับชาอูดีอาระเบีย เริ่มจากความรู้สึกโกรธเคืองที่ระเบิดออกมาจากเหตุการณ์สงครามในอ่าวเปอร์เซีย การที่กองกำลังสหรัฐฯ เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศ ทำให้กระแสการฟื้นฟูอิสลามแปรเปลี่ยนไปเป็นขบวนการต่อต้านรัฐ ปัจเจกชนจำนวนหนึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อต้านการคอร์รัปชั่นของราชวงศ์อัล-สะอูด สงครามที่เกิดขึ้นทำให้ประเด็นการถกเถียงการวิพากษ์วิจารณ์ราชวงศ์สะอูด ซึ่งแต่ก่อนเคยจำกัดขอบเขตอยู่ในวงสนทนาเล็ก ๆ กลายเป็นการพูดกันในวงใหญ่ขึ้น โดยเฉพาะการถกเถียงกันในที่สาธารณะ ถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยทั้งหมดจะถูกปิดในช่วงที่เกิดสงคราม แต่มัสยิดก็กลายเป็นศูนย์กลางของการเทศนา เป็นศูนย์กลางของการถกเถียงเรื่องอุดมการณ์ และเป็นศูนย์กลางของการต่อต้านทางการเมือง เทปลับที่มีการบันทึกเสียงและใบปลิวถูกแจกจ่ายไปตามท้องถนน โรงเรียน และมัสยิด ถึงแม้ว่าอิสลามมักถูกราชวงศ์สะอูดใช้ในการสนับสนุนระบอบการปกครองของตนเอง แต่ในอีกด้านหนึ่ง อิสลามก็ถูกใช้ไปในทางต่อต้านระบอบการปกครองเช่นกัน

ภายหลังจากสงครามอ่าวเปอร์เซีย นักการศาสนาที่ได้รับแต่งตั้งโดยรัฐถูกแทนที่ด้วยนักการศาสนาทางเลือกที่ได้รับความนิยมชมชอบจากมวลชน ฝ่ายต่อต้านรัฐอธิบายไว้ว่า “นักการศาสนากลุ่มเก่าเชื่อว่า ผู้ปกครองเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่แทนพระเจ้าบนหน้าแผ่นดิน แต่นักการศาสนาใหม่ปฏิเสธความคิดเรื่องบทบาทผู้นำในหน้าที่การเป็นผู้แทนพระเจ้า ในทางกลับกัน ถือเป็นหน้าที่ของนักการศาสนาที่จะต้องเตือนและให้คำชี้แนะแก่รัฐบาล นักการศาสนาจะต้องเตือนเมื่อเห็นรัฐบาลใช้จ่ายงบประมาณไปอย่างเปล่าประโยชน์ เช่นในกรณีความไร้ประสิทธิภาพทางการทหาร ทั้งๆ ที่รัฐบาลชาอูดีอาระเบียลงทุนมหาศาลทั้งซื้อและพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ทางการทหารมานานหลายปี

เมื่อนักการศาสนาของรัฐออกคำ “ฟัตวา” ที่ให้ความชอบธรรมต่อการคงอยู่ของกองกำลังสหรัฐในดินแดนชาอูดีอาระเบียโดยใช้ถ้อยคำทางศาสนา ผู้นำทางศาสนาคณะอื่นๆ ก็จะออกคำฟัตวามาตอบได้ในลักษณะประณามกองกำลังสหรัฐโดยใช้ถ้อยคำ

ทางศาสนาเช่นกัน แต่ที่สำคัญคือ คำพิพากษาของนักการศาสนาทางเล็กมักได้รับการยอมรับและการสนับสนุนมากกว่านักการศาสนาฝ่ายรัฐ

นักเคลื่อนไหวอิสลามมักวิจารณ์กษัตริย์ฟาฮัดว่า พระองค์หันเหออกจากทางอันเที่ยงตรงของอิสลาม พระองค์ถูกพาดพิงทั้งเรื่องพฤติกรรมส่วนตัว เรื่องวิธีการปกครองบ้านเมือง เรื่องนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศที่สำคัญคือการทำพระองค์ทรงอนุมัติให้กองกำลังสหรัฐฯ เข้ามาประจำการในประเทศ ผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์พระองค์ซึ่งเป็นนักการศาสนาที่ได้รับความนิยม จะถูกจับกุม ดังเช่นกรณีของ ซัลมาน อัล-เอาดาอู (Salman al-Awdah) และศอฟีร์ อัล-ฮาวากี (Safar al-Hawak) ในขณะที่นักการศาสนาที่ได้รับความนิยมอีกหลาย ๆ คนก็ถูกห้ามไม่ให้ทำการเทศนา

ในช่วงเวลาที่เกิดความสับสนวุ่นวายนี้ มีการยื่นคำร้องต่อกษัตริย์ฟาฮัดมากมาย เรียกร้องให้มีการปฏิรูปโครงสร้างในราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการเรียกร้องในรูปแบบที่แปลกใหม่ กล่าวคือในช่วงก่อนสงครามอ่าวเปอร์เซีย การวิพากษ์วิจารณ์จะทำกันในลักษณะที่เป็นส่วนตัวเท่านั้นและจะทำในลักษณะคำพูดแต่ในวันนี้การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเปลี่ยนไปเป็นการสนทนาทางสาธารณะ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร มีการลงนามร่วมกัน และรวบรวมไว้ในรูปเอกสาร

กลุ่มขบวนการอิสลามทั้งหมดเห็นพ้องว่า สถาบันนักการศาสนาของรัฐควรถูกยกเลิก แล้วแทนที่ด้วยสถาบันศาสนาทางเลือกที่จะทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล พวกเขาให้ความเห็นว่าการโต้เถียงต้องเป็นไปอย่างมีประโยชน์ และว่าผู้ศรัทธาทุกคนจะต้องสามารถเลือกที่จะเชื่อฟังนักการศาสนาที่ตนเองถือว่ามีความชอบธรรมมากที่สุด ประเด็นก็คือ ราชวงศ์สะอูดจะต้องไม่ควบคุมนักการศาสนา โดยการแต่งตั้งสถาบันศาสนาของรัฐให้เป็นเสียงที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดในสังคมเพียงเสียงเดียว²⁶

ในปี 1991 นักวิชาการทางศาสนา ผู้พิพากษา และอาจารย์มหาวิทยาลัย ร่วมกันถึง 453 คน ออกมาขึ้นคำร้องอย่างเด็ดเดี่ยว เพื่อเรียกร้องให้มีการฟื้นฟูค่านิยมอิสลาม คำร้องดังกล่าวเรียกร้องให้มีการปฏิรูปทางการเมือง 12 ประเด็น ซึ่งรวมถึงการปฏิรูปสภาที่ปรึกษา ระบบตุลาการศาลที่เป็นธรรม การกระจายความมั่งคั่ง หยดยังคอร์รัปชัน และการให้ความสำคัญกับกฎหมายอิสลามเป็นอันดับแรก ลักษณะการเรียก

ร้องเช่นนี้ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากมวลชน บรรดาผู้ปกครองของราชวงศ์สะอูดต่างเป็นกังวลกับคำร้องดังกล่าว ไม่ใช่เป็นเพราะเนื้อหาของคำร้องเท่านั้น แต่ยังรวมถึงวิธีการแพร่กระจายคำร้องสู่สาธารณะโดยผ่านทางโรงเรียนสอนศาสนาและมัสยิดอีกด้วย

ในเดือนกรกฎาคม 1992 นักวิชาการศาสนาจำนวน 107 คนได้ส่งนามใน “บันทึกความเข้าใจแห่งคำแนะนำ” (memorandum of advice) หรือ muzakharat al-nasihī ขึ้นต่อกษัตริย์ฟาฮัด อย่างไรก็ตาม กษัตริย์ฟาฮัดก็ปฏิเสธไม่รับบันทึกความเข้าใจที่เป็นเอกสารความยาว 46 หน้า ซึ่งเป็นเอกสารที่ทำหายโดยตรงต่ออำนาจรัฐมากเสียยิ่งกว่าคำร้องที่มีการยื่นไปเมื่อปี 1991 ภาษาที่ใช้ในนั้นตรงไปตรงมา มีการตั้งข้อกล่าวหาอย่างเฉพาะเจาะจง ประณาม “ความสับสนวุ่นวายทั้งหมดในเรื่องเศรษฐกิจและสังคม...การตัดสินใจอย่างกว้างขวาง การเลือกที่รักมักที่ชัง และการทำงานที่บกพร่องอย่างรุนแรงของศาล” มีการวิพากษ์วิจารณ์ทุก ๆ แง่มุมของนโยบายทั้งภายในและภายนอกประเทศ และเรียกร้องให้มีการนำเอากฎหมายอิสลามไปปฏิบัติให้จริงจังมากกว่านี้

กระแสกดดันให้มีการปฏิรูปไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะกลุ่มขบวนการอิสลามฝ่ายซุนนีย์เท่านั้น ทางฝ่ายชีอะฮ์ ก็มีกลุ่ม “ตัวแทนของขบวนการปฏิรูปฝ่ายชีอะฮ์” (Representatives of the Shia Reform Movement) ที่ออกมาเรียกร้องให้มีตัวแทนชาวชีอะฮ์เข้าไปเป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาด้วย ส่วนประชาคมธุรกิจการค้าก็ได้ยื่นคำร้องขอให้มีการเปิดการค้าเสรี ผู้หญิง 40 คนได้ขับไล่คนขับรถของพวกเธอออกจากรถ แล้วขับรถด้วยตนเองออกไปยังถนนใจกลางกรุงริยาด ซึ่งเป็นการละเมิดกฎหมายของซาอูดีอาหรับ

อย่างไรก็ตาม ราชวงศ์สะอูดก็ปฏิเสธการคงอยู่ของขบวนการต่อต้าน พร้อมทั้งแต่งตั้งเชิดชูเฉพาะผู้ที่สวามิภักดิ์ต่อกษัตริย์ และเริ่มทำการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามอย่างรุนแรง ในปี 1993 องค์กรที่มีหน้าที่เผยแพร่สารของฝ่ายต่อต้านได้ก่อกำเนิดขึ้นอย่างเป็นทางการ มีการเดินทางประท้วง (ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต) เรียกร้องให้ปล่อยตัวนักการศาสนาที่ถูกจับกุมขังการเดินทางประท้วงที่สำคัญที่สุดเกิดขึ้นที่เมืองบुरัยดะห์ (Buraydah) ในเดือนกันยายน 1994 ซึ่งเป็นเมืองที่เรียกได้ว่าเป็นฐานเสียงของราชวงศ์สะอูดเอง

ภายในกลุ่มขบวนการอิสลามเอง บรรดานักเคลื่อนไหวก็มีความคิดที่ต่างกัน ว่าควรหรือไม่ที่จะออกไปร่วมขบวนประท้วงสาธารณะ บางคนก็อ้างว่า จังหวะเวลา และเหตุผลในการประท้วงยังไม่เหมาะสม และว่าขบวนการยังไม่พร้อม แต่บางคนก็เข้าไปก่อความวุ่นวาย การเดินขบวนประท้วง ความคิดเห็นที่แตกต่างในการเดินขบวนประท้วงที่เมืองบรู๊ยะดะห์ก่อให้เกิดการแบ่งขั้วอย่างชัดเจนระหว่างกลุ่มขบวนการที่มีแนวคิดปฏิรูป (reformists) กับกลุ่มที่มีแนวคิดหัวรุนแรง (radicals)

2.4. ผลจากการกดดันของขบวนการอิสลาม

มักเป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า กระแสขบวนการอิสลามในซาอุดีอาระเบีย ถือเป็นตัวอย่างของความล้มเหลวหรือเป็นเพียงปรากฏการณ์ชั่วขณะที่เกิดขึ้นภายหลังสงครามอ่าวเปอร์เซียเท่านั้น นักเคลื่อนไหวอิสลามมักถูกเพิกถอนหรือไม่ก็ถูกแต่งตั้งโดยราชวงศ์สะอูด เนื่องจากพวกเขาไม่ค่อยมีปากมีเสียงเหมือนแต่ก่อน ความคิดเช่นนี้ถือเป็นความเข้าใจผิดเพราะใช้เกณฑ์วัดที่ไม่เหมาะสม หรือมองแค่ว่า “การโค่นอำนาจรัฐ” (Regime change) เท่านั้นที่จะแสดงถึงความสำเร็จของขบวนการอิสลาม ความจริงการกดดันของนักเคลื่อนไหวอิสลามก่อให้เกิดการริเริ่มในการปฏิรูปที่เป็นอย่างก้าวที่สำคัญมากมาย

เช่น คงเป็นไปได้ยากที่กษัตริย์ฟะฮัดจะจัดตั้งสภาที่ปรึกษาขึ้นในปี 1992 โดยปราศจากการกดดันของนักเคลื่อนไหวอิสลาม (ซึ่งเป็นเรื่องที่ราชวงศ์สะอูดที่จัดตั้งมาตั้งแต่ปี 1975) หรือคงเป็นไปได้ยากที่พระองค์จะจัดตั้งสภาท้องถิ่น (Provincial Councils) หรือต่อมาภายหลังได้ขยายจำนวนสมาชิกของสภาท้องถิ่นจาก 80 คน เป็น 90 คน โดยปราศจากการกดดันของนักเคลื่อนไหวอิสลาม แม้กระนั้นก็ตาม การปฏิรูปอย่างจำกัดของกษัตริย์ฟะฮัดในช่วงศตวรรษที่ 1990 ก็ไม่ได้ทำให้แก่นักเคลื่อนไหวอิสลามพอใจมากนัก พระองค์ทรงแต่งตั้งสภาที่ปรึกษาที่ไม่ได้มาจากฝ่ายนิติบัญญัติแล้วให้อำนาจต่อสภาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น (ซึ่งผู้นำของสภาท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นสมาชิกราชวงศ์) การปฏิรูปเช่นนี้สร้างความผิดหวังให้กับหลายๆ คน แต่สำหรับบางคนก็เกิดอาการแค้นเคือง เพราะถือเป็นการรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองไว้ในมือของราชวงศ์สะอูดมากกว่าที่จะเป็นการขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

และที่สำคัญอย่างยิ่ง อาจกล่าวได้ว่ากฏราชกุมารอับลลอส จะต้องคืนรับอย่างหนักเลยทีเดียว เพื่อแข่งบัลลังก์กับเจ้าชายสุลต่าน (Prince Sultan) หลังการล้มปวดยลงของกษัตริย์ฟาฮัดนับตั้งแต่ปี 1995 แต่อับดุลลอสก็สามารถขึ้นครองตำแหน่งรักษาการแทนกษัตริย์ได้อย่างง่ายดายก็เพราะเสียงอันทรงพลังของนักเคลื่อนไหวอิสลามในซาอุดีอาระเบีย ด้วยเหตุนี้ กษัตริย์อับลลอส (ตำแหน่งปัจจุบันหลังการสิ้นพระชนม์ของกษัตริย์ฟาฮัด) จึงต้องยอมอ่อนข้อต่อขบวนการของนักเคลื่อนไหวอิสลามบ้าง ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์เริ่มทำตามข้อเรียกร้องของฝ่ายต่อต้าน โดยอนุญาตให้นักการศึกษาที่ได้รับการนิยมนิยามสามารถแสดงความคิดเห็นได้บ้าง ในขณะที่เดียวกัน พระองค์ก็พยายามสั่งหยุดพฤติกรรมของบรรดาเจ้าชายในราชวงศ์ที่ชอบโอ้อวดความร่ำรวย นอกจากนั้น ยังมีรายงานว่า พระองค์ได้พยายามไม่ให้เจ้าชายคนต่างๆ เข้าไปมีผลประโยชน์ในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับน้ำมันจนเกินไป

ในฤดูร้อนของปี 1999 กษัตริย์อับลลอสได้ปล่อยตัวนักการศึกษาที่ถูกทางการจับกุม พระองค์ทรงให้อิสระกับสื่อมวลชนมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา พระองค์ทรงวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของสหรัฐฯ ที่มีต่อปัญหาความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลและปาเลสไตน์อย่างเปิดเผย ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2001 พระองค์ทรงเรียกนักการศึกษาของรัฐจำนวนมากมาเข้าเฝ้า เพื่อเตือนพวกเขาให้ระวังคำพูดคำจา และ “ไม่ใช่อารมณ์หากถูกขู่ข่มจากผู้อื่น” นอกจากนั้น พระองค์ยังตักเตือนพวกเขาให้หลีกเลี่ยงจากการแสดงความคิดเห็นที่ส่อไปในทางขู่มขู่หรือก่อความวุ่นวาย และให้คิดพิจารณาก่อนที่จะพูดสิ่งใดออกไป”

ด้วยเหตุนี้ จึงถือได้ว่านักเคลื่อนไหวอิสลามได้รับชัยชนะในระดับหนึ่งที่สามารถทำให้เกิดการเจรจาต่อรองกับรัฐได้ทั้งๆที่เป็นสิ่งที่ยากลำบากที่จะทำสำเร็จภายใต้การควบคุมของระบอบเผด็จการอำนาจนิยมในประเทศซาอุดีอาระเบีย นักเคลื่อนไหวอิสลามเริ่มเจรจาต่อรองใหม่ในเรื่อง “สัญญาประชาคม” (social contract) ตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมา ราชวงศ์สะอูดจะยึดครองทุกตำแหน่งหน้าที่ในประเทศไว้หมด แต่มาววันนี้ พวกผู้ปกครองทั้งหลายจะต้องประนีประนอมต่อรองให้สอดคล้องตรงกับการวิพากษ์วิจารณ์ทางตุลคมการณ์และทางประวัติศาสตร์ ซึ่งฝ่ายนักเคลื่อนไหวอิสลามได้สื่อออกมาอย่างมีความหมาย

ในตอนนี้นักการศาสนายื่นเสนอ “บันทึกความเข้าใจแห่งคำแนะนำ” (Memorandum of advice) หรือที่เรียกว่า “nasihah” พวกเขาได้เปลี่ยนแปลง “วาทกรรมทางการเมือง” ในซาอุดีอาระเบียอย่างลึกซึ้ง การยื่นเสนอดังกล่าวเป็นไปในลักษณะการดำเนินการร่วมกันอย่างจริงจัง ทำให้บรรดาผู้ปกครองต้องพิจารณาใคร่ครวญอย่างหนัก บันทึก “nasihah” อนุญาตให้ประชาชนสามารถพูดคุยสนทนาเรื่องการเมืองและศาสนาได้ในซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเป็นสิทธิของประชาชนที่ถูกปฏิเสธมาตลอด นอกจากนั้น ยังมอบ “ความเป็นอิสระในการรับรู้” ให้แก่ประชาชนชาวซาอุดีอาระเบียอีกด้วย นั่นคือให้สิทธิเสรีภาพในการพูด ซึ่งที่ผ่านมามีเพียงนักการศาสนาทางเลือกเท่านั้นที่กล้าพูดแทนประชาชน

กล่าวโดยสรุป หากความสำเร็จของขบวนการต่อต้านรัฐวัดกันตรงที่การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง (regime change) ก็ถือได้ว่านักเคลื่อนไหวอิสลามประสบความสำเร็จแล้วในซาอุดีอาระเบีย แต่หากความสำเร็จดังกล่าววัดกันตรงที่ “วาทกรรม” (discourse) และ “ความหมาย” (meaning) ต้องถือว่านักเคลื่อนไหวอิสลามประสบความสำเร็จ เพราะประเด็นโต้เถียงสำคัญในซาอุดีอาระเบียวันนี้ล้วนเกี่ยวข้องกับการตีความหมายของคำว่า “ชาติ” (Nation) ผู้คนต่างพูดถึงเรื่องเงื่อนไขและองค์ประกอบของความเป็นชาติในหมู่พวกเขาเอง และพูดถึงเกี่ยวกับสิทธิที่จะพูดในเรื่องที่มีความอ่อนไหวเช่นนั้น การโต้เถียงพูดคุยในซาอุดีอาระเบียวันนี้ ผู้คนต่างตั้งคำถามว่าอะไรคือความหมายของคำว่า “ชาวซาอุดีฯ” (Saudi) พูดง่าย ๆ คือพวกเขากำลังตั้งคำถามถึงความหมายเรื่องการเป็นพลเมือง (citizenship) ของตนเอง

ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่า นักเคลื่อนไหวอิสลามเป็นผู้ริเริ่มตั้งวงสนทนาแห่งชาติขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญที่พูดคุยกันคือ อะไรคือความหมายของคำว่าพลเมืองชาวซาอุดีอาระเบีย อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพลเมือง และอะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา

3. ซาอุดีอาระเบียหลังเหตุการณ์ 9/11

นับตั้งแต่เหตุการณ์โศกนาฏกรรม 9/11 รัฐซาอุดีอาระเบียก็ตกอยู่ในภาวะมุ่งเหยิงและเกิดความสับสนอลหม่านอย่างหนัก เนื่องจากผู้ก่อเหตุส่วนใหญ่เป็นคนสัญชาติซาอุดีอาระเบีย และสหรัฐฯ (ซึ่งเป็นพันธมิตรใกล้ชิด) กดดันซาอุดีอาระเบียอย่างหนัก

ให้ปฏิรูปนโยบายภายในของประเทศซึ่งสหรัฐฯ เชื่อว่าเป็นต้นเหตุแห่งกระแสความรู้สึกต่อต้านอเมริกัน (anti-Americanism) ในหมู่สาธารณชนชาวซาอุดีอาระเบียจนทำให้เกิดเหตุการณ์ในวันที่ 11 กันยายน 2001 ขึ้น

การกดดันให้มีการปฏิรูปไม่ได้มาจากสหรัฐฯ เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังรวมถึงกลุ่มขบวนการอิสลามทั้งสายเสรีนิยมและสายกลางภายในประเทศ ทั้งนี้รัฐบาลซาอุดีอาระเบียได้เริ่มทำการปฏิรูปบ้างแล้ว แต่การปฏิรูปที่ผ่านมายังห่างไกลจากความคาดหวัง ในทางกลับกัน การปฏิรูปบางอย่างกลับสร้างความขุ่นเคืองให้แก่สถาบันศาสนาอนุรักษ์นิยม ซึ่งเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลมากที่สุดในประเทศและเป็นสถาบันที่ราชวงศ์ซาอุดีอาระเบียต้องอาศัยความชอบธรรมจากสถาบันนี้มาอย่างยาวนาน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีกปรากฏว่า ผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียมักกล่าวว่าย่ำแย่อยู่บ่อยๆ ถึงเรื่องการปฏิรูปเพื่อที่จะเบี่ยงเบนกระแสกดดันไปเป็นการนั่งสนทนากันเถียงกันมากกว่าที่จะนำไปปฏิบัติจริง

อย่างไรก็ตาม เหตุระเบิดอาคารที่พักอาศัย 3 แห่งใจกลางกรุงริยาด (Riyadh) เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2003 สร้างความตื่นตระหนกให้แก่บรรดาผู้ปกครองและประชาชนชาวซาอุดีอาระเบียอย่างรุนแรง เพราะเท่าที่ผ่านมากการก่อความไม่สงบโดยใช้ความรุนแรงมักเล็งเป้าหมายส่วนใหญ่ไปที่ชาวตะวันตก แต่เหตุระเบิดที่ริยาด ทำให้ความคิดแบบเดิมๆ เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง เพราะผู้ที่เป็นเหยื่อของเหตุการณ์นี้คือชาวอาหรับ 18 คน ซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงชาวซาอุดีอาระเบียด้วย เหตุระเบิดครั้งนี้ทำให้ผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียประจักษ์ถึงความจริงว่าพวกเขากำลังเผชิญกับศัตรูภายใน ซึ่งกำลังเปลี่ยนเป้าหมายการโจมตีและการทำลายล้าง ในขณะที่เดียวกัน ชาวซาอุดีอาระเบียก็เริ่มเข้าใจและทราบถึงความจริงว่า นับจากนี้เป็นต้นไป แผ่นดินซาอุดีอาระเบียจะกลายเป็นสมรภูมิรบสำคัญในการต่อสู้กับกลุ่มติดอาวุธมุสลิม

นับจากนั้นเป็นต้นมา ซาอุดีอาระเบียต้องเผชิญกับความหวาดกลัว เนื่องจากการก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง นับวันก็ยิ่งรุนแรงขึ้น และขยายออกไปแทบจะทุกพื้นที่ของราชอาณาจักร โดยเป้าหมายหลักของผู้ก่อการคือ โคนันดั้มราชวงศ์ซาอุดีอาระเบีย ขจัดอิทธิพลของตะวันตกที่มีอยู่ในประเทศ และต่อต้านแนวคิดการเปิดเสรีของสังคมซาอุดีอาระเบียที่เพิ่งเริ่มขึ้น การต่อสู้กันระหว่างกลุ่มหัวรุนแรงและ

สถาบันรัฐของซาอุดีอาระเบียที่กำลังเป็นอยู่ขณะนี้ ถือเป็นวิกฤตการณ์ของประเทศ อันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความวุ่นวายทางการเมืองภายในที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

3.1. เหตุการณ์วินาศกรรมในซาอุดีอาระเบีย

ในวันที่ 12 พฤษภาคม 2002 ดูเหมือนว่าความเชื่อของราชวงศ์สะอูดเรื่องความเหลวไหลเกี่ยวกับกลุ่มหัวรุนแรงภายในประเทศจะมลายสิ้นไปทันทีเมื่อมีเหตุระเบิดจนทำให้ผู้คนอย่างน้อย 34 คน เสียชีวิตในการระเบิดพลีชีพ 3 แห่ง บริเวณอาคารที่พักอาศัยของชาวต่างชาติในกรุงริยาด” เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้ทางการซาอุดีอาระเบียเข้าใจถึงการมีอยู่ของกลุ่มหัวรุนแรง ผลกระทบจากเหตุระเบิดที่มีต่อจิตใจของชาวซาอุดีอาระเบียนั้นลึกซึ้งมาก นักวิชาการซาอุดีอาระเบียถึงกับพูดว่า “เหมือนอย่างในโลกของพวกเขา (อเมริกัน) เปลี่ยนในวันนั้น เช่นกัน โลกของพวกเขาที่เปลี่ยนในคืนนั้น”^๖

การตอบโต้เหตุระเบิดของรัฐบาลซาอุดีอาระเบียเป็นไปอย่างน่าประหลาด เพราะซาอุดีอาระเบียกลับเชื่อมโยงผู้ก่อการเข้ากับอัล-กออิดะห์ทันที (ซึ่งเหตุรุนแรงก่อนหน้านี้รัฐไม่เคยเชื่อมโยงถึงกลุ่มดังกล่าวเลย) ซาอุดีอาระเบียเริ่มเคลื่อนไหวอย่างไม่เคยทำมาก่อน โดยแจกจ่ายชื่อและรูปภาพของบุคคลที่รัฐบาลหมายหัว 26 คนไปทั่วราชอาณาจักร

เหตุการณ์นี้เช่นกันที่นำไปสู่การทบทวนความผิดพลาดร่วมกันของฝ่ายชนชั้นผู้ปกครองซาอุดีอาระเบีย รัฐบาลซาอุดีอาระเบียยอมรับเมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม ว่าเหตุระเบิดถือเป็น “หลักฐาน” ที่แสดงถึงความบกพร่องในการปฏิบัติการด้านความมั่นคงของประเทศ มกุฎราชกุมารซาอูด อัล-ไฟซอล (Prince Daud Al-Faisal) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศ กล่าวไว้ว่า รัฐบาลจะต้องเรียนรู้จากความผิดพลาดของเรา และต้องแสวงหาทางที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานของเรา^๗

ภายหลังจากเหตุระเบิด รัฐบาลซาอุดีอาระเบียต้องเผชิญกับการกดดันที่เพิ่มขึ้นของนานาชาติ ให้ปราบปรามการก่อการร้าย พร้อมทั้งเดินหน้าปฏิรูปการเมืองเพื่อตอบโต้ปฏิบัติการของพวกเขาหัวรุนแรง เมื่อเหตุระเบิดทำให้กระแสความนิยมอัล-กออิดะห์ลดลงจึงเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลใช้กำลังทำสงครามกับอัล-กออิดะห์ได้อย่างสะดวกขึ้น เพราะก่อนหน้านี้รัฐบาลเกรงกระแสดต่อต้านจากประชาชนหากใช้

ความรุนแรงกับกลุ่มหัวรุนแรง ซึ่งรัฐบาลมักถูกกล่าวหาว่าทำตามคำสั่งของสหรัฐฯ ดังนั้น การใช้ความรุนแรงของอัล-กออิดะห์ จึงเท่ากับเป็นการเปิดทางให้รัฐบาลซาอุดีอาระเบียทำศึกได้อย่างเต็มที่

นับตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม 2003 รัฐบาลได้ทำการปราบปรามผู้ต้องสงสัยที่เป็นสมาชิกของอัล-กออิดะห์อย่างรุนแรง ทางทหารซาอุดีอาระเบียจับกุมผู้ต้องสงสัยจำนวนหลายร้อยคน บิดอาวุธได้มากมาย และยิงต่อสู้กับกลุ่มติดอาวุธหลายครั้งด้วยกัน หน่วยงานความมั่นคงซาอุดีอาระเบียอ้างว่า ฝ่ายตนสังหารผู้ก่อการไปอย่างน้อย 39 คนในช่วงปี ค.ศ. 2003 ซึ่งในจำนวนนี้รวมถึงบุคคลที่รัฐบาลต้องการตัวมากที่สุด 12 คน จากทั้งหมด 26 คน ผู้ต้องสงสัยชาวซาอุดีอาระเบียจำนวนกว่า 600 คนถูกคุมขัง นอกจากนี้ ทางทหารซาอุดีอาระเบียยังอ้างว่า สามารถทำลายเครือข่ายก่อการร้ายสำคัญ ๆ ได้ถึง 8 เครือข่าย⁴⁰

ในอีกด้านหนึ่ง ฝ่ายติดอาวุธก็เคลื่อนไหวเพื่อสร้างความรู้เสถียรภาพในราชอาณาจักรอย่างต่อเนื่อง โดยการใช้วิธีระเบิดพลีชีพ และการจู่โจมโจมตี ซึ่งเป็นการก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นเป็นประจำและแพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง สร้างความหวาดกลัวต่อผู้พบเห็นอย่างมากแม้แต่เจ้าหน้าที่รัฐบาลและกองกำลังฝ่ายความมั่นคงก็ตกเป็นเป้าหมายการโจมตีด้วย แต่พอเมื่อฝ่ายก่อการรู้สึกยากลำบากที่จะโจมตีเป้าหมายที่สำคัญ อันเนื่องมาจากมาตรการป้องกัน และการต่อสู้กับการก่อการร้ายของรัฐบาลซาอุดีอาระเบีย ฝ่ายก่อการจึงเปลี่ยนเป้าหมายไปที่เหยื่อชาวต่างชาติที่สามารถทำร้ายได้ง่ายกว่า

ผู้ก่อการได้พุ่งเป้าหมายไปที่ชาวต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศ ซึ่งการทำเช่นนี้ทำให้สะเทือนถึงเศรษฐกิจของประเทศ เพราะเศรษฐกิจของซาอุดีอาระเบียส่วนหนึ่งต้องขึ้นอยู่กับแรงงานต่างชาติที่เข้ามาทำงานในประเทศ การมุ่งเป้าหมายไปที่แรงงานต่างชาติ ทำให้กลุ่มแรงงานเหล่านี้หวาดกลัว และไม่กล้าที่จะอยู่ในประเทศ นอกจากนั้น การก่อความไม่สงบที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยังส่งผลกระทบทางอ้อมในด้านอื่น ๆ อีก อาทิ เช่น เพิ่มความวิตกกังวลในมติมหาชนภายในประเทศ ราคาน้ำมันไร้เสถียรภาพในระยะสั้น ค่าใช้จ่ายด้านความมั่นคงเพิ่มสูงขึ้น เงินลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศลดลงอย่างเห็นได้ชัด⁴¹

อย่างไรก็ตาม ในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ผู้ปกครองชาวดัตช์อาระเบีย ดูเหมือนว่าจะตระหนักดีว่า วิธีการปราบปรามอย่างเดี๋ยวกองไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ดังนั้นจึงใช้นโยบายอื่นๆควบคู่กันไปในการจัดอิทธิพลของแนวคิดหัวรุนแรงให้หมดไปจากประเทศ แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงนโยบายต่างๆ ดังกล่าวนั้น เราควรพิจารณาถึงปัจจัยเสริมที่ก่อให้เกิดความรุนแรงขึ้นในชาวดัตช์อาระเบียกันเสียก่อน

3.2. ทำไมกลุ่มแนวร่วมหัวรุนแรงจึงเพิ่มขึ้น?

ความถี่ของการก่อความไม่สงบและการปะทะกันด้วยอาวุธระหว่างฝ่ายความมั่นคงของชาวดัตช์อาระเบียกับสมาชิกกลุ่มติดอาวุธ ซึ่งให้เห็นถึงจำนวนแนวร่วมผู้ก่อความไม่สงบที่มีเพิ่มขึ้นอย่างน่าตกใจ ซึ่งเป็นผู้ที่ยอมแลกแม้แค่ชีวิตเพื่อที่จะโค่นล้มราชวงศ์กษัตริย์สะอูดในราชอาณาจักร การเข้าเป็นแนวร่วมก่อความไม่สงบของชาวชาวดัตช์อาระเบียนับวันยังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องพิจารณาถึงสาเหตุที่อยู่เบื้องหลัง หรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เช่นนี้

ประการแรกคือ ปัจจัยด้านประชากรและเศรษฐกิจ ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยถือเป็นสิ่งท้าทายอย่างหนักของรัฐบาลชาวดัตช์อาระเบีย ประชากรของประเทศเพิ่มขึ้น 2 เท่าภายในเวลา 20 ปี จนในปัจจุบันมีประชากรอยู่ทั้งหมด 23 ล้านคน แต่รายได้ที่ได้จากการขายน้ำมันของประเทศกลับคงที่ และไม่มีแนวโน้มว่าจะมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น¹² เป็นเหตุให้รายได้สุทธิของประชากรต่อหัว (per capita income) ลดลงอย่างมาก ในขณะที่อัตราการว่างงานของคนในประเทศก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ถึงแม้ว่าสถานะทางเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในช่วงชะงักงัน แต่พระราชวงศานุวงศ์กลับขยายสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และยังเป็นกลุ่มอภิสิทธิ์ชนที่ไม่มีใครกล้าแตะต้อง ด้วยเหตุนี้ หนุมสาวชาวชาวดัตช์อาระเบียจำนวนมากที่ต้องทนทุกข์จากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ จึงต่างโกรธแค้นต่อชีวิตที่สุร่ยสุร่าย ฟูมเฟือย ของบรรดาพระราชวงศานุวงศ์

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความวุ่นวายที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ด้านการเมือง กล่าวคือ หลายทศวรรษที่ผ่านมา ชาวชาวดัตช์อาระเบียส่วนใหญ่ปล่อยเรื่องการเมืองไว้ให้ผู้ปกครองเป็นคนดูแลจัดการ เพราะประชาชนต่างพอใจกับสวัสดิการทางสังคมที่รัฐบาลมอบให้จากรายได้การส่งออกน้ำมัน แต่ในปัจจุบันภาวะการณ์เช่นนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เพราะประชาชนชาวชาวดัตช์อาระเบียรุ่นใหม่เป็นกลุ่มคนที่มีการ

ศึกษา และเป็นกลุ่มคนที่เปิดรับต่อทุกสิ่งทุกอย่าง กลุ่มคนรุ่นใหม่เหล่านี้จึงไม่พอใจต่อการผูกขาดการเมืองของผู้ปกครอง โดยพวกเขาไม่มีโอกาสที่จะรับรู้ถึงกระบวนการที่รัฐปกครองประชาชน

นอกจากนั้น อีกปัจจัยหนึ่งซึ่งถือเป็นต้นเหตุสำคัญพอๆ กัน คือ กระแสต่อต้านอเมริกันที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วในราชอาณาจักร โดยเฉพาะนโยบายสหรัฐฯ ที่มีต่อโลกมุสลิมโดยรวม ซึ่งดูเหมือนเป็นนโยบายต่อต้านอิสลาม ทำให้กระแสต่อต้านอเมริกันในสังคมชาวดัตช์อาระเบียเพิ่มทวีขึ้นอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวชาวดัตช์อาระเบียส่วนใหญ่เชื่อว่า ราชวงศ์สะอูดมีบทบาทสนองผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ด้วยเหตุนี้ความรู้สึกต่อต้านอเมริกันจึงขยายตัวไปเป็นความรู้สึกต่อต้านรัฐบาลชาวดัตช์อาระเบียด้วยเช่นกัน

จากปัจจัยเหล่านี้ จึงทำให้กลุ่มหัวรุนแรงสามารถแสวงหาแนวร่วมได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ผ่านสมรภูมिरบในสงครามอัฟกานิสถาน เซชเนีย และโคโซโว³³ ซึ่งเป็นคนสัญชาติชาวดัตช์อาระเบียที่มีจำนวนกว่า 15,000 คน และเป็นกลุ่มคนที่มีไฟของการต่อต้านอเมริกันอยู่ในตัว ที่พร้อมจะระเบิดความรู้สึกได้ในทุกขณะอยู่แล้ว

3.3. การรับมือกับปัญหาของราชวงศ์สะอูด

เมื่อทราบถึงความจริงว่าแนวคิดหัวรุนแรงในหมู่เยาวชนคนหนุ่มสาวชาวดัตช์อาระเบียส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการศึกษาและความนิยมชมชอบอิหม่ามบางคนที่มีแนวคิดรุนแรง รัฐบาลชาวดัตช์อาระเบีย จึงพยายามกำจัดอิทธิพลของพวกหัวรุนแรง มกุฎราชกุมาร (กษัตริย์) อับดุลลอฮ์เริ่มเน้นย้ำถึงความสำคัญของกระแสสายกลาง (moderation) เพื่อความสงบสุขของสังคมชาวดัตช์อาระเบีย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนช่วยกัน “นำสังคมชาวดัตช์อาระเบีย ออกจากเมล็ดพันธุ์แห่งความบ้าคลั่งและความเกลียดชัง ในทางตรงข้าม ให้ไปรยเมล็ดพันธุ์แห่งความอดทนอดกลั้น และความเป็นเอกภาพทดแทน”³⁴ ชาวดัตช์อาระเบียได้ระดมบรรดาข้าราชการนักการศาสนา สายวะฮาบีย์จากระดับที่เป็นนักวิชาการสูงสุดไปจนถึงระดับต่ำสุดที่เป็นอิหม่ามตามชนบท ให้พร้อมใจกันประณามพวกหัวรุนแรง และส่งเสริมแนวคิดสายกลาง นักการศาสนาหัวรุนแรงถูกปลดออกจากการเป็นข้าราชการ บางแหล่งข้อมูลประมาณตัวเลขไว้ว่านักเผยแพร่ศาสนาจำนวน 2,000 ถึง 3,000 คนที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อการ

เรียกร้องของกลุ่มติดอาวุธ ถูกไล่ออกจากงานราชการ”³⁵

พร้อมกันนั้น การส่งเสริมเรื่องความอดทนอดกลั้นด้วยวิธีการต่างๆ จึงเริ่มดำเนินการ นับตั้งแต่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ (Reeducation) ครูที่สอนตามมีสยิดต่างๆ การจัดตั้งสภาที่ปรึกษาขึ้นในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับหลักการของการมีส่วนร่วม” บทเรียนในตำราเรียนบางบทที่ใช้สอนในโรงเรียน ซึ่งค่อนข้างก้าวร้าวต่อคนต่างชาติต่างศาสนาถูกตรวจสอบและลบออกไป”³⁷

รัฐบาลซาอุดีอาระเบียทราบดีว่า การจะต่อสู้กับการก่อการร้ายคงไม่สามารถทำโดยรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียวได้ ผู้นำของซาอุดีอาระเบียจึงพยายามแยกมติมหาชน (public Opinion) ให้ออกห่างจากพวกหัวรุนแรง โดยการจัดชุมนุมอธิษฐานเพื่อประกาศต่อสาธารณชนว่า การตีความคำสอนของอิสลามแบบอัล-กออิดะห์ เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และถือเป็นการบิดเบือนอัล-กุรอาน องค์กรศาสนาสูงสุดของซาอุดีอาระเบีย พร้อมทั้งสภานักการศาสนาอาวุโสได้พร้อมใจกันประณามความรุนแรงที่ก่อโดยกลุ่มติดอาวุธ และประกาศว่า การให้ความช่วยเหลือผู้ก่อการถือเป็น “หนึ่งในบาปที่ใหญ่ที่สุด”³⁸

บรรดาผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียหันไปใช้วิธีการกล่าวอ้างถึงหลักคำสอนทางศาสนามากยิ่งขึ้น เพื่อที่จะลบล้างการอ้างความชอบธรรมในการก่อการของกลุ่มหัวรุนแรง เช่น ครั้งหนึ่งกษัตริย์อับดุลลาฮ์ ทรงกล่าวว่า พวกก่อการร้ายนั้นเป็นปีศาจที่จะต้องทุกข์ทรมานจากการลงโทษของพระเจ้าในนรกพร้อมทั้งอ้างถึงคำพูดของท่านศาสดามุฮัมมัดที่กล่าวว่า “ใครก็ตามที่สังหารบุคคลที่มีสนธิสัญญากับมุสลิม เขาจะไม่ได้ดมกลิ่นอายของสวรรค์”³⁹

นอกจากการต่อสู้โดยใช้วิวัฒนาการทางศาสนาแล้ว ผู้ปกครองซาอุดีอาระเบียยังดำเนินการในการปฏิรูปสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมของประเทศไปพร้อมๆ กัน ความจริง นับตั้งแต่ภายหลังเหตุการณ์วินาศกรรมของวันที่ 12 พฤษภาคม กษัตริย์ฟะฮัด บินอับดุลอะซีซ ได้แถลงการณ์ครั้งสำคัญในสภาชูรอหรือสภาที่ปรึกษา (Shura Council) ซึ่งเป็นคำแถลงการณ์ที่พระองค์ให้คำมั่นที่จะขยายขอบข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชน และเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการจ้างงานผู้หญิง โดยพระองค์ได้ประกาศว่า “ซาอุดีอาระเบียไม่สามารถอยู่นิ่งเฉยในขณะที่โลกนั้นเปลี่ยนแปลงไป”⁴⁰

นับจากนั้นเป็นต้นมา ก็มีการเดินหน้าในหลายๆ ด้านที่จะทำให้เป็นไปในทิศทางนั้น อย่างก้าวที่สำคัญที่สุดน่าจะเป็นการที่รัฐบาลประกาศเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2003 ที่จะให้มีการจัดการเลือกตั้งระดับเทศบาลท้องถิ่นขึ้นภายใน 12 เดือนข้างหน้า ถึงแม้ว่าร้อยละ 50 ของที่นั่งในสภาจะเลือกมาจากเสียงประชาชนโดยตรง และที่เหลือจะมาจากการแต่งตั้งของฝ่ายรัฐบาลก็ตาม⁴¹ ภายหลังจากนั้นไม่กี่เดือน กษัตริย์ฟายัดได้ให้อำนาจกับสภาชุรอในการเสนอกฎหมายใหม่โดยไม่ต้องขออนุญาตจากพระองค์ก่อน⁴² นอกจากนั้นยังมีการริเริ่มโครงการอื่นๆ อีก เช่น การเปิดเวทีสานเสวนาทางศาสนา โดยเอนักการศาสนาสายวะฮาบี และนักการศาสนาจากสำนักคิดอื่นๆ ตลอดจนตัวแทนกลุ่มชีอะฮ์ ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย มานั่งพูดคุยทำความเข้าใจระหว่างกัน การเคลื่อนไหวเช่นนี้คล้ายๆ กับจะส่งสัญญาณว่าราชวงศ์สะอูดกำลังจะลดการพึ่งพิงวะฮาบีแต่เพียงฝ่ายเดียวเหมือนในอดีต⁴³

การเคลื่อนไหวอีกประการที่สำคัญของฝ่ายรัฐคือการอนุญาตให้สิทธิแก่ผู้หญิงมากขึ้น เช่นกฎการห้ามผู้หญิงขับรถ และห้ามเดินทางคนเดียว หรือแต่งงานโดยไม่มีผู้ปกครอง สภาแห่งรัฐมนตรี ซึ่งเป็นสถาบันที่มีอำนาจมากที่สุด ได้วางกรอบแผนปฏิรูป 9 ประเด็น สนับสนุนให้มีการสร้างโอกาสในการทำงานให้แก่ผู้หญิง ชาอูดีอาระเบียได้ยินยอมให้มีการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมสำหรับผู้หญิง ซึ่งจะเป็นสถานที่จ้างงานให้แก่ผู้หญิงชาอูดีอาระเบียจำนวนกว่า 10,000 คน⁴⁴ นอกจากนั้น สภาที่ปรึกษา (Shura Council) ก็ยังจัดตั้งคณะกรรมการสตรี (Women's committee) เป็นครั้งแรก⁴⁵

นอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ชาอูดีอาระเบียยังพยายามที่จะปลดปล่อยโทษความผิดให้แก่สมาชิกหนุ่มสาวของกลุ่มที่ก่อความไม่สงบ และพวกที่ถูกเกณฑ์ให้เป็นแนวร่วมใหม่ จากจุดนี้เอง ในวันที่ 23 มิถุนายน 2004 รัฐบาลชาอูดีอาระเบียจึงได้ประกาศนิรโทษกรรมเป็นเวลา 1 เดือน สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการก่อความไม่สงบ โดยที่ให้คำมั่นว่า หากนักโทษเหล่านี้ กลับตัวก็จะต้องไม่มีการลงโทษใดๆ ถึงแม้ว่าการทำเช่นนี้ จะเปิดโอกาสให้ญาติผู้เป็นเหยื่อที่จะเรียกร้องความเป็นธรรมภายใต้กฎหมายอิสลามก็ตาม⁴⁶

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติการต่อต้านรัฐบาลอย่างดุเดือดโดยกลุ่มขบวนการที่ใช้ความรุนแรงและความสามารถในการก่อการอย่างต่อเนื่องของกลุ่มเหล่านี้ ทำให้

นักสังเกตการณ์ทางการเมืองในซาอุดีอาระเบียเกิดความไม่แน่ใจว่า ทั่วยุทธแล้ว ราชวงศ์ سعودจะอยู่รอดปลอดภัยได้นานแค่ไหนท่ามกลางปัญหาที่นับว่าทำลายอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามก็เป็นที่ยอมรับกันมากขึ้นว่ากลุ่มขบวนการเหล่านี้คงไม่สามารถโค่นล้มราชวงศ์ได้ โดยวิธีที่เรียกว่า “การก่อการร้าย” ดังจะเห็นได้ว่า มีปัจจัยหลายประการที่ช่วยหนุนเสริมให้รัฐบาลต่อสู้กับพวกหัวรุนแรง

ปัจจัยแรกคือการที่กลุ่มขบวนการต่างๆ ใช้กลยุทธ์ความรุนแรงโดยไม่แยกแยะเป้าหมาย บางครั้งถึงขนาดทำร้ายมุสลิมด้วยกัน ทำให้เสียงเรียกร้องของกลุ่มเหล่านี้ว่าทำไปเพื่อปกป้องศาสนา คงไม่ได้รับความน่าเชื่อถืออีกต่อไป เพราะวิธีการเช่นนี้คงจะไม่ได้ใจของคนส่วนใหญ่อย่างแน่นอน ซึ่งดูได้จากผลการสำรวจระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม 2003 ปรากฏว่า มีกลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 4.7 เท่านั้นที่สนับสนุน บิน ลาดินให้เป็นผู้นำประเทศ ถึงแม้ว่าร้อยละ 48.7 จะเห็นด้วยกับ “วิวาทะ” ของบิน ลาดินก็ตาม¹⁷

นอกจากนั้นการใช้ความรุนแรงของบางกลุ่มยังสร้างความยุ่งยากลำบากใจให้แก่กลุ่มที่พยายามเรียกร้องให้มีการปฏิรูปประเทศโดยใช้สันติวิธี เพราะในด้านหนึ่ง กลุ่มที่เรียกร้องการปฏิรูปต้องการให้ฝ่ายรัฐยินยอมมอบอำนาจเพื่อที่ว่าประชาชนจะได้ “มีปากมีเสียง” มากกว่านี้ โดยเฉพาะในเรื่องชีวิตของพวกเขาเอง แต่ในอีกด้านหนึ่ง พวกเขาก็เกรงว่าความสับสนวุ่นวายที่กลุ่มก่อการร้ายใช้วิธีขยายความรุนแรงออกไปอาจทำให้อำนาจรัฐที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบันถูกเปลี่ยนมือ อันจะทำให้การปฏิรูปยุ่งยากซับซ้อนมากยิ่งขึ้นด้วยเหตุนี้ ส่วนใหญ่ของกลุ่มเรียกร้องการปฏิรูปจึงยังเลือกที่จะอยู่ข้างรัฐบาล เพื่อที่จะให้รัฐบาลเริ่มแผนการปฏิรูป ดีกว่าจะเห็นการโค่นล้มราชวงศ์

อ้างอิง

- ¹ “Our business is to make raids on enemy, on our neighbour and on our own brother, in case we find none to raid but brother” อ้างไว้ใน Philip K. Hitti , **The Arabs** (London : Macmillan & Co. Ltd. , 1968) p.13
- ² กลุ่มอิกวานในซาอุดีอาระเบียไม่ใช่กลุ่มเดียวกับกลุ่ม อิกวาน อัล-มุสลิมิน หรือ กลุ่ม “ภราดรภาพมุสลิม” (Muslim Brotherhood) ในอียิปต์ที่มี เชค ฮาซัน อัล-บันนาเป็นหัวหน้าขบวนการและผู้ก่อตั้ง
- ³ John S. Habib, **Ibn Saud's Warriors of Islam** (Leiden, Netherlands : E.J. Brill, 1978) p.58
- ⁴ **Ibid.**, p.20
- ⁵ Ayman Al-Yassini, **Religion and State in the Kingdom of Saudi Arabia** (Bowlder : Westview Press, 1985) p.55.
- ⁶ Al-Yassini, **Ibid.** , p.56
- ⁷ เช่น Faisal al Duwaish จากเผ่า Mutayr, Sultan Ibn Hamaid Ibn Bijad จากเผ่า Utaiba, และ Didan Ibn Hithlin จากเผ่า Ujman
- ⁸ Al-Yassini, **Ibid.** , p.58
- ⁹ Gerald de Guary, Faisal : **King of Saudi Arabia** (London, 1996) pp.113-114
- ¹⁰ L.P. Goldrup, **Saudi Arabia. 1902-19032 ; The Development of a Wahhabi Society** (los Angeles, 1971), pp. 185-186
- ¹¹ Layish, op.cit.,p.49
- ¹² หะดีษ หมายถึง วจนะของท่านศาสนทูตมุฮัมมัด
- ¹³ James P.Piscatori, “Islamic Values and National Interest : The Foreign Policy of Saudi Arabia”, ใน Adeed jDawisha, ed., **Islam in Foreign Policy** (London/New York, 1983) p.35
- ¹⁴ **Ibid.**, p.37

- ¹⁵ Ayman Al-Yassini, **Islam and Foreign Policy in Saudi Arabia** (Montreal, 1983) pp.10-11
- ¹⁶ **Ibid.** p.13
- ¹⁷ Piscatori, "Islamic values and National Interest" **op.cit.**, p.48
- ¹⁸ อ้างไว้ใน Kessing, Aug 7, 1981 p.31011.
- ¹⁹ **Ibid.**
- ²⁰ **Ibid.**
- ²¹ จรัญ มะดูลีม, ภูมิภาคอ่าวเปอร์เซียหลังสงคราม (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538) หน้า 141
- ²² Joseph Kostiner, State, Islam and Oppsition in Saudi Arabia : The Post Desert-Storm Phase, Middle East Review of International Affairs, Volume 1, No. 2-July 1997 , Available at <http://meria.ac.il/Jiournal/1997/issue2/jv1n2a8.html>
- ²³ Gwenn Okruhlik, Networks of Dissent : Islamism and Reform in Saudi Arabia , Social Science Research Council Available at www.ssrc.org (8 March 2006)
- ²⁴ **Ibid.**
- ²⁵ Gwenn Okruhlik, Networks of Dissent : Islamism and Reform in Saudi Arabia , Social Science Research Council Available at www.ssrc.org (8 March 2006)
- ²⁶ **Ibid.**
- ²⁷ **Keesings Record of World Events**, 2003, Vol. 49, No5, p.45431.
- ²⁸ Donna Abu-Nasr, "Some Saudis urge Government To Crack Down", at story.news.yahoo.com
- ²⁹ **Ibid.**
- ³⁰ Michael Knights, "Saudi Arabia Faces Long Term Insecurity", **Janes Intelligence Review**, Vol.18.No.7, July 2004,p. 18.

³¹ *Ibid.*, p.17.

³² Ian Urbina, "Rumblings in Riyadh", www.aAriah.com

³³ Raula Khalaf, "Inside the Desert Kingdom", **Financial Arial**, November 18, 2003

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Lydia Georgi, "Saudi Arabia's" Own September 11-Seen as a Catalyst For Change, **Jordan Arial**, November 20, 2003.

³⁷ Raula Khalaf, *op. cit.*

³⁸ **Keesings Record of World Events**, 2003, Vol. 49, No7/8, p.45572.

³⁹ John R. Broadley, "Terror Attacks Augur Reform", weekly.ahram.org

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Peter Finn, "Saudi Blast Bares a Nation on Edge", **Washington Post**, November 22, 2003.

⁴² "Saudi Council's Powers Expanded" **BBC**, November 30, 2003.

⁴³ Roula Khalaf, *op. cit.*

⁴⁴ Faiza Salch Ambah, "In Rare Public Dialogue, Saudi Women Talk Rights" www.csmonitor.com

⁴⁵ Roula Khalaf, *op. cit.*

⁴⁶ Neil MacFarquhar, "Saudis offer Limited Amnesty to Rebels", **The New York Arial**, June 24, 2004.

⁴⁷ Nawaf Obaid, "What the Saudi Public Really Thinks?" **Daily Star**, June 24, 2004.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
THE THAILAND RESEARCH FUND (TRF)
“สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ”

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นหน่วยงานของรัฐ ใต่กำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี มีการศึกษาการสนับสนุนกระบวนการสร้างความรู้ สร้างนักวิจัย และสร้างระบบการวิจัย เพื่อตอบคำถามและเสนอทางออกให้สังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งในระบบเศรษฐกิจภาคดั้งเดิมและสมัยใหม่ เพื่อยกระดับขีดความสามารถของประเทศให้เป็นสังคมฐานความรู้ ครอบคลุมทุกระดับและทุกภาคส่วนของสังคมไทย โดยมีแนวทางการสนับสนุนการวิจัยดังนี้

1. สร้างความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล (Balanced Development) โดยการวิจัยเพื่อให้เกิด Knowledge-based Policymaking ระหว่างภาครัฐ ประชาชน และนักวิชาการ ให้มีการเชื่อมโยงบริบทที่เป็นจริงตั้งแต่ในระดับชุมชนท้องถิ่นไปจนถึงนโยบายรัฐบาลและการต่างประเทศ

2. สร้างความมั่นคงทางความรู้เกี่ยวกับประเทศไทย (Security in Knowledge) โดยเน้นงานวิจัยพื้นฐาน เพื่อเป็นหลักในการรู้จักตัวเองและการดำรงอยู่ของประเทศไทย และเน้นงานวิจัยเทคโนโลยีที่ปรับให้เหมาะสมกับประเทศไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ขยายฐานของสังคมความรู้ภายในประเทศ (Knowledge Base-Widening) โดยสนับสนุนการวิจัยของชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ นักศึกษา ครูและนักเรียน และคนทั่วไป การพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่งของ สกว. ทำให้ สกว. ได้รับความเชื่อถือจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ ให้เป็นภาคีร่วมสนับสนุนทุนวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้อันเป็นรากฐานในการกำหนดนโยบายต่อไป

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

979/17-21 ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์ ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400

โทร. 0-2278-8200 โทรสาร 0-2298-0476

www.trf.or.th / e-mail : webmaster@trf.or.th

โครงการความมั่นคงศึกษา
The Security Studies Project

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
Thailand Research Fund

ผู้เขียน

- ดร. ศราวุฒิ อารีย์
สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการความมั่นคงศึกษา

ตุ้ ปณ. 2030 ปณฝ. จุฬาลงกรณ์

กรุงเทพฯ 10332

E-mail : newsecproject@yahoo.com